



Saksbehandler: Hans Jürgen Schorre

Saksdokument:

Statusrapport for arbeidet med miljø, forbruk og rettferd i perioden 2002-2007

Referanse

KR 45/07

SKR 36/07

## Truet liv - troens svar. Kirkens vitnesbyrd i lys av klimaendringer og arbeid med miljø, forbruk og rettferd

### Sammendrag

Med bakgrunn i statusrapporten for arbeidet med miljø, forbruk og rettferd og kirkens engasjement mot klimaendringer evalueres kirkens arbeid og veien videre drøftes.

Dokumentet vil også vise klimaendringenes alvor og globale karakter. Utfordringens omfang, trussel mot alt liv, og den korte tiden vi har til å endre våre tenke- og atferdsmønstre viser at det er nødvendig å fortsette og å intensivere kirkens innsats for bærekraftig utvikling og reduksjon av klimagass-utslipp.

Dokumentet presenterer ansatser til en teologisk begrunnelse for dette, og viser eksempler på bidrag fra forskjellige kirketradisjoner som kan klargjøre den kristne troens økologiske dimensjon.

Målsettingen er å gi bedre og forutsigbare rammefaktorer for arbeidet, samt å bidra til en økt forståelse og teologisk forankring.

### Forslag til vedtak

Mellomkirkelig råd har følgende innspill til saken "Truet liv - troens svar. Kirkens vitnesbyrd i lys av klimaendringer og arbeid med miljø, forbruk og rettferd":



## **Forslag til vedtak**

### **Kirkerådet anbefaler Kirkemøtet å fatte følgende vedtak:**

1. Kirkemøtet tar rapporten om arbeidet med miljø, forbruk og rettferd i tiden 2002-2007 til etterretning og takker alle i kirken og blant våre samarbeidspartnere som har gjort viktige tiltak i arbeidet for rettferd og bevaring av skaperverket.
2. Samtidig er Kirkemøtet urolig for at mange menigheter og institusjoner i kirken fortsatt har vist lite engasjement i disse spørsmålene. Kirkemøtet vil derfor understreke at arbeid for rettferd og vern av skaperverket er sentrale og integrert i vår tro på Gud som skaper, frelser og livgiver.
3. Kirkemøtet understreker hvor viktig det er at dette engasjementet ikke må svekkes i fremtiden, men intensiveres på alle plan i kirken. Vi må fortsette arbeidet med mange praktiske handlinger og en grunnleggende holdningsendring.
4. Kirkemøtet ber Kirkerådet å gå i dialog med kirkedepartementet, miljøverndepartementet og evt. andre departementer for å etablere et samarbeide om dette felles anliggende, ikke minst når det gjelder bruk av økonomiske og menneskelige ressurser.
5. Kirkemøtet ber Kirkerådet å vurdere hvordan et fremtidig arbeid med miljø, forbruk og rettferd kan organiseres og bli en integrert del av arbeidet i hele Den norske kirke, og hvordan man kan sikre en ressursbruk som står i forhold til utfordringens størrelse.
6. Kirkemøtet ber Kirkerådet om å vurdere hvordan man kan ta initiativ til et samarbeid om de grunnleggende økoteologiske spørsmål som denne saken reiser, både innad i kirken og i økumenisk samarbeid med andre kirker. Målsettingen må være å styrke trosgrunnlaget og gi et håpsperspektiv for våre liv. Dessuten bør dette være et viktig tema i interreligiøs dialog.
7. Kirkemøtet ber om at det for dette utarbeides materiell til refleksjon og bruk i menighetene med dette temaet.
8. Kirkemøtet utfordrer de politiske partier, Stortinget og regjeringen til så snart som mulig å inngå et tverrpolitisk samarbeid for å vedta kraftige kutt i Norges klimagassutslipp og for å finne veier så vi som enkeltpersoner og samfunn kan nærme oss en forsvarlig og bærekraftig bruk av ressurser som ikke går på bekostning av mennesker i andre land og/ eller våre etterkommere.
9. Det må stilles klare krav til næringslivet og befolkning. Regjeringens klimamelding er ikke konkret og ambisiøs nok i disse spørsmål. Som rik og oljeproduserende nasjon har vi et særskilt ansvar både til å kutte våre egne utslipp i Norge i stor grad, bidra til utvikling av ny teknologi og til å hjelpe andre land til å ta slik teknologi i bruk.

10. Kirkemøtet ber næringslivet om å ta sitt ansvar og tilpasse sin aktivitet i forhold til vår kunnskap om klimaendringer.
11. Kirkemøtet utfordrer arbeidstaker- og arbeidsgiverorganisasjoner om å se sitt ansvar for å motarbeide en fortsatt forbruksvekst på bekostning av våre etterkommere og andre deler av verden.

## Saksorientering

### 1. Bakgrunn

Kirkemøtet har bedt om en sak som behandler kirkens arbeid med klima, miljø, forbruk og rettferd. Bakgrunnen for dette er todelt:

Parallelt med fremveksten av miljøbevisstheten i samfunnet for øvrig har kirken siden slutten av 1960-årene ved flere anledninger behandlet miljøspørsmål. Kirkemøtet (KM) 1996 behandlet "Forbruk og rettferd" og var startskudd til et mangfoldig og stadig økende engasjement i kirken. Man ønsket å arbeide målrettet på alle plan i kirken, og forpliktet seg til å avlegge regnskap. På denne bakgrunn behandlet KM 2001 en rapport for de første 5 årene og staket ut veien videre. Også KM 2003 ba i saken "Vern om havet" om at det legges frem en ny rapport over arbeidet til KM (ønsket allerede for 2005).

Med dette som utgangspunkt er det naturlig at Kirkemøtet nå, 11 år etter KM 1996, 15 år etter Bispemøtets sak om "Forbrukersamfunn som etisk utfordring" og 20 år etter Brundtland-kommisjonens rapport "Vår felles framtid", tar opp temaet på nytt.

Det er utarbeidet en rapport som beskriver arbeidet på feltet miljø, forbruk og rettferd i de sentralkirkelige råd, bispedømmene og menighetene i perioden 2002 til 2007.

Miljøspørsmål har siden høsten 2006 fått ny oppmerksomhet globalt og nasjonalt som mangler sidestykke i historien. Bakgrunn er rapportene fra FNs klimapanel og de store klimaendringene vi nå ser mange tegn til. Klimaendringene er en trussel mot alt liv på jorden. Den er fremfor alt forårsaket av velstående nasjoner i vesten og rammer først og hardest fattige nasjoner i sør. Ekspertene sier at vi bare har få år til å gjøre dyptgripende forandringer for å redusere klimautslippene. Denne erkjennelsen må være premiss for de følgende refleksjoner og avgjørelser.

På denne bakgrunnen bør Kirkemøtet i år vise veien videre for dette temafeltet i kirkens arbeid. KM bør gi klare utfordringer til den enkelte, til politiske myndigheter og samfunnet i sin helhet, men også til kirken og menighetene og det enkelte kirkemedlem.

Rapporten som er utarbeidet i denne anledningen viser et vell av aktiviteter, men det er fremdeles mange kirkelige organer, menigheter og organisasjoner som ikke har vist større engasjement siden KM's behandling i 1996.

Sakspapiret ønsker derfor også å bidra til en avklaring. Engasjement for miljø og rettferd handler ikke om en "sak" på siden av kirkens egentlige oppdrag. Dette er spørsmål som direkte berører vår tro på Gud som skaper, frelser og livgiver, kirkens vitnesbyrd og troverdighet, og vårt kall til å være en bekjennende, misjonerende og tjenende kirke. Saken berører i aller høyeste grad kirkens identitet og oppdrag i verden i dag. Det må søkes etter kirkens spesielle oppgave og budskap i dagens situasjon.

## 2. Klimadebatt og ”Forbruk og rettferd”

Klimaforandringene som vi for tiden ser mange tegn til, og som er i fokus verden over, er sannsynligvis den største utfordringen menneskeheten samlet noensinne har stått overfor, både etisk og praktisk.

FNs klimarapport anslår at temperaturen vil øke mellom 1 og 6 grader i løpet av dette århundre. Alt tyder på at disse klimaforandringene er menneskeskapte, og derfor er det også opp til menneskeheten å forsøke å påvirke utviklingen og begrense skadene. Det trengs omfattende politiske beslutninger som setter nye rammefaktorer for vårt produksjons- og forbruksmønster, og som sørger for en mer rettferdig global fordeling av goder og byrder. Lederen for FNs klimapanel, Rajendra Pachauri sa på klimakonferansen i Tromsø i forbindelse med Verdens miljøvern dag: “A paradigmchange have to come in the thinking of people. We need change in mind and behaviour.”

Enten klarer vi å forandre vår tenke- og levemåte i stor stil, eller så får vi økologiske katastrofer som truer både menneskeheten, mange plante- og dyrearter og hele økosystemer: Flom og oversvømmelse noen steder, smelting av isbreer og uttørking av verdens drikkevannkilder andre steder og tap av matjord både gjennom flom og tørke.



Utslippene av klimagasser, særlig gjennom storstilt bruk av fossilt brensel, skjer hovedsakelig i rike vestlige land, mens konsekvensene rammer først og hardest mennesker i fattige land i Afrika, Latin-Amerika og Asia.

Klimaforandringene er derfor i høyeste grad en ”Forbruk og rettferd” - problematikk. Klima er blant de viktigste faktorer som påvirker vilkår for alt som lever. Den

vitenskapen som behandler sammenhengen og interaksjonen mellom alt liv, og mellom liv og dens miljø (bl.a. klima) er økologien.

Biologen Ernst Haeckel introduserte i 1866 begrepet "økologi" (fra gresk "oikos", hus, husholdning) som betegnelsen på den vitenskapen som undersøker den gjensidige avhengigheten og vekselvirkningen mellom alle levende organismer og deres omgivelser. Denne vitenskapsgreinen supplerer de mange forskningsområder som fokuserer på mindre områder og spesialfelt som mikrobiologi, fysiologi, biokjemi, m.fl..

Alt som lever er uløselig knyttet sammen med annet liv og sin omverden: Mennesker, dyr og planter trenger luft, vann, varme, mat og ly. Vi er del av en "livsvev".

Som mennesker trenger vi hverandre, opplevelsen av kjærlighet og tilhørighet. I hvilken grad angår en trussel mot denne helheten kirken og dens tro?

Nobelprisvinner Wangari Mathai sa på et seminar i regi av Sofie-stiftelsen 5.juni 2007 i Oslo: "Leaders react to what people want. Involve the religions."

Den vedlagte rapporten om arbeidet med klima og miljøsaker beskriver Dnks aktiviteter i forbindelser med klimakampanjen, klimauttalelser og markeringen av Verdens miljøverndag i Tromsø. Mange av regjeringens gjester og forskere som var samlet i Tromsø deltok bl.a. i gudstjenesten i Ishavskatedralen, og mange ga tydelig uttrykk for at de ble personlig berørt. Samtidig var kirkens deltakere i Tromsø synlig tilstede og involvert i samtaler og debattene som foregikk. Deres bidrag ble etterspurt.

Miljøforkjemperen og inuit- lederen Sheila Watt-Cloutier sa på et seminar til Sofie-stiftelsen: "We have to change the focus from the head to the heart" og lederen av FNs klimapanel krever som nevnt et paradigmeskifte i menneskers tenke- og levemåte. Slike utsagn bekrefter viktigheten av at kirken er tilstede.

---

### **3. Kort historikk av offentlig miljøfokus og FNs arbeid**

Det er en fordel å kjenne til fremveksten av den offentlige miljøbevissthet og –debatten for å kunne forstå kirkens miljøengasjement. Fokus i samfunn og kirke påvirker hverandre.

En bevissthet rundt miljøtrusler, en begynnende økologisk tenkning og start på en gryende miljøbevegelse kom med Rachel Carlsons bok "The silent spring" i 1962, hvor hun beskriver miljøgiftenes ødeleggende virkning på økosystemer.

Club of Rome publiserte 1972 sin rapport "Limits to growth" som hevdet at økonomisk vekst ikke kan fortsette ubegrenset fordi naturens ressurser er begrenset. Oljekrisen i 1973 forsterket denne bekymringen.

Den første miljøkonferansen i FN-regi fant sted i Stockholm i 1972. Bakgrunnen var en økende erkjennelse fra industrilandene, kombinert med økt engasjement og oppmerksomhet fra opinionen i disse landene, om at den raske økonomiske utviklingen i 1950-60- årene hadde medført et stort press og påfølgende skade på natur og miljø. Det

var hovedsakelig "miljøvern" som sto på dagsorden. Det viktigste resultatet av konferansen var opprettelsen av FNs miljøprogram (UNEP) som ble gitt i oppgave å koordinere den internasjonale innsatsen for å løse globale miljøproblemer.

I 1983 vedtok FNs Generalforsamling at det skulle nedsettes en kommisjon med formål å utrede forholdet mellom fattigdom, miljø og utvikling. I Norge er kommisjonen mest kjent som *Brundtlandkommisjonen*, oppkalt etter lederen for kommisjonen, Gro Harlem Brundtland. Etter fire års arbeid la kommisjonen fram sin rapport til Generalforsamlingen i 1987; *Vår Felles Framtid*.

Hovedkonklusjonen fra arbeidet var at utviklingen måtte bli bærekraftig. Erkjennelsen var at dagens utvikling tærer for mye på jordens naturressurser og truer dens livsbærende systemer. Denne erkjennelsen skulle gi opphav til det mye omdiskuterte og etter hvert politisk betydningsfulle begrepet *bærekraftig utvikling*; en utvikling som imøtekommer dagens behov uten å forringe mulighetene for kommende generasjoner til å dekke sine behov.

I 1992 ble Rio-konferansen (UNCED) arrangert. I forkant ble det arrangert seks regionale konferanser verden over, bl.a. en i Bergen i mai 1990. UNCED samlet representanter fra 178 land med over 100 statsledere til en 12 dager lang konferanse i Rio de Janeiro. I tillegg kom et tusentall representanter fra FNs organisasjoner, lokale myndigheter, NGO-er, næringsliv, urfolk og andre grupper. Denne konferansen ble retningsgivende for alt internasjonalt samarbeid om miljøspørsmål fremover.

*Agenda 21* er tittelen på FNs handlingsplan for bærekraftig utvikling i det tyvende århundre, et omfattende dokument som omhandler de fleste sektors betydning for miljø- og utviklingsspørsmål. I norske kommuner har utarbeidelsen av *lokale handlingsplaner (LA21)* stått i fokus i 1990-årene. I flere år var det mulig å søke om prosjektmidler for å drive LA21- arbeid, noe som bl.a. Bjørgvin bispedømme har gjort for å finansiere arbeidet med miljø.

#### *Nasjonale strategier og handlingsplaner*

Samtidig skulle det utarbeides nasjonale handlingsplaner. I Norge har man lagt ansvaret for utarbeidelse av en *nasjonal strategi og handlingsplan* for bærekraftig utvikling til finansdepartementet. Kirkerådet har fulgt dette arbeidet i Norge i flere år som deltaker i en arbeidsgruppe for bærekraftig produksjon og forbruk i Forum for utvikling og miljø. Både med egne uttalelser og sammen med denne arbeidsgruppen har Dnk kommentert regjeringens arbeid..

I dette arbeidet påpeker regjeringen selv nødvendigheten av å involvere alle samfunnsaktører og "folk flest" for å oppnå en bærekraftig utvikling. Senest i en høring til nytt utkast til en strategi har Kirkerådet kritisert at det fremdeles er lite konkret hvilke tiltak som skal iverksettes for å nå bærekraft-målene. Dnk har påpekt overfor regjeringen at kirken har et unikt nettverk av menigheter som dekker hele Norge og når store deler av befolkningen. Arbeidet som er gjort med miljø, forbruk og rettferd har vist potensialet som ligger i dette engasjementet. Dnk har gitt uttrykk for at det er nødvendig at



regjeringen bruker atskillig større deler av statsbudsjettet til å støtte opp om klima- og miljøarbeid, både gjennom miljøorganisasjoner og nettverk, som for eksempel Grønn Hverdag, og gjennom aktiv støtte til andre organisasjoner som jobber for miljøet, deriblant kirken.

I tillegg vedtok toppmøtet i Rio et sett med prinsipper som rettesnor for den framtidige utvikling. Prinsippene slår fast folks rett til utvikling, men understreker et felles ansvar for å beskytte menneskehetens miljø.

Bl.a. ble *konvensjonen om biologisk mangfold* undertegnet på Rio-konferansen, fem år etter at Brundtland-kommisjonen foreslo at det skulle utarbeides en global "konvensjon om artene". Hovedårsaken til konvensjonens tilblivelse var den vesentlige reduksjon i det biologiske mangfold som skyldes menneskelige aktiviteter. Det var derfor viktig å finne instrumenter som kunne foregripe, forhindre og bekjempe årsakene til dette tapet.

Dessuten ble FNs *rammekonvensjon om klimaendring* åpnet for signering. Den slår fast at menneskelig aktivitet frigjør en stor mengde gasser, deriblant CO<sub>2</sub>, som øker den naturlige drivhuseffekten i atmosfæren. Det er stor bekymring for at økningen i disse gassene vil medføre en ytterligere oppvarming av jorden og atmosfæren, og at denne oppvarmingen vil ha vesentlige virkninger på mennesker og de naturlige økosystemene.

Landene bør derfor beskytte verdens klimasystem til fordel for nåværende og kommende generasjoner. I konvensjonen understrekes det at de industrialiserte landene har et særskilt ansvar, de må gå foran og redusere sine utslipp av klimagasser. Konvensjonen har først og fremst betydning som rammeverk for videre forhandlinger, og så godt som alle medlemsland i FN er i dag parter i Klimakonvensjonen, inkludert Norge. Et viktig skritt i riktig retning ble foretatt i 1997 med utforming av den såkalte *Kyotoprotokollen*, hvor landene forplikter seg til å senke sine utslipp av klimagasser.


#### **4. Miljø, forbruk og rettferd i Den norske kirke**

I samfunnsdebatten har kirken(e) tidlig løftet miljø som tema i bevisstheten både i Norge og internasjonalt. Allerede Bispemøtet 1969 vedtok en uttalelse under overskrift "Forurensing av natur og folkeliv". Her ble konkrete miljøproblemer nevnt, som

"taler til ansvarsbevisstheten hos den enkelte. Men samtidig dreier det seg om et samfunnsproblem av foruroligende omfang. Det vil bare kunne løses gjennom betydelige løft fra fellesskapets side. Skal utfordringen møtes effektivt, vil det innebære en oppbremsing i vår velstandsvekst. Dette er imidlertid et offer vi som folk - og som sivilisasjon - er nødt til å ta på oss. Vår tro på Gud som skaper gir mennesket en hellig forpliktelse til å ta vare på hans skaperverk. Og det grunnleggende bud "Du skal ikke stjele" forbyr oss å bruke opp ressurser som med rette tilhører barn og barnebarn."

Det var bl.a. gjennom arbeid i Kirkenes Verdensråd i 1970-årene at begrepet "sustainable development" ble utviklet. Kirken har på dette feltet vært flink til å peke på sammenhenger mellom forskjellige tema: Det internasjonale kirkefellesskapet har fastholdt sammenhengen mellom "justice, peace and the integrity of creation" (JPIC) i et



program som startet 1983, Den norske kirke sammenhengen mellom forbruk, rettferdighet og miljø. I 1980 ble "samling om skaperverket" dannet av engasjerte i kirken. I 1989 behandlet Kirkemøtet "Vern om skaperverket". Bispemøtet leverte 1992 (for 15 år siden) en utredning med tittelen "Forbrukersamfunn som etisk utfordring". Dette ble fulgt opp av KM 1996 med saken "Forbruk og rettferd".

<p><b>Kirkemøtet i 1996: Forbruk og rettferd</b></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• fondsforvaltning</li> <li>• merkeordning for rettferdige varer</li> <li>• ressursbevissthet</li> <li>• bruk av tid og penger</li> <li>• menneskesynet i forbrukerkulturen</li> <li>• urbefolkninger</li> <li>• sletting av u-landsgjeld</li> <li>• klima</li> <li>• grønn skatt</li> </ul> 	<p><b>Oppbrudd, handling og håp</b></p> <p>...ønsker å gå sammen med alle mennesker og organisasjoner av god vilje for å bygge brede allianser lokalt, nasjonalt og globalt, som kan utløse personlig forpliktelse og politisk handling for redusert forbruk og økt rettferdighet</p> <p>...oppfordrer menighetene til å gå inn i LA21 samarbeid.</p> <p>...vi vil føre regnskap med hva som er gjort på alle nivåer for å nå nærmere oppsatte mål.</p>
--	---

Denne kirkemøtebehandlingen og dens vedtak har lagt grunnlaget for Dnks arbeid på dette feltet.

Etter KM 1996 har kirken holdt fast ved å jobbe med tre parallelle spor: -å "være en profetisk røst", - forandre egen praksis og å bidra til nytenkning og dialog.

KM 2001 behandlet temaet på nytt nå med et todelt fokus – evaluering av arbeidet de første 5 årene etter 1996 og veien videre. I 2003 behandlet KM saken enda en gang, nå med fokus på "Vern om havet". Bakgrunnen var en internasjonal Nordsjøseilas i forbindelse med KEK-møtet i Trondheim sommeren 2003.

<p><b>Kirkemøtet 2001:</b></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• styrking og videreføring av arbeidet</li> <li>• visjon: å gjøre kirken til verdens største miljøbevegelse</li> <li>• oppfordrer biskopene til å sende hyrdebrev om miljø og rettferd</li> <li>• ressursgrupper etter modell fra Bjørgvin i alle bispedømmer</li> </ul> 	<p><b>Kirkemøtet 2003:</b></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• Vedtak i i alt 12 punkter, bl.a.</li> <li>• Skaperverkets dag skal innføres</li> <li>• Lokalt:inn i trosopplæringen</li> <li>• Ressursgrupper i alle bispedømmer</li> <li>• Fornyhet strat. samarbeid (strategikonferanse)</li> <li>• B. Kirkemøtet ber våre politiske myndigheter å følge opp føre-var-prinsippet slik at det ikke blir tatt noen avgjørelse om en utvidet petroleumsvirksomhet i Lofotregionen og Barentshavet før man har et tilstrekkelig beslutningsgrunnlag i form av bred forskningsbasert kunnskap og konsekvensutredninger.</li> </ul> 
--	---

Alle vedtak i sakene på Kirkemøtene 1996, 2001 og 2003 var enstemmige.

Også Ungdommens Kirkemøte har behandlet dette tema flere ganger (UKM 1998, 2005 og 2007). UKM 2005 sier at dette handler om helt grunnleggende sider både ved vår tro og våre liv, som enkeltmennesker, som menighet og som kirke, og spør "Men hvorfor gjør vi ikke noe?" UKM peker på både kunnskap, handling og vilje som viktige faktorer. UKM 2007 peker i sitt vedtak under overskrift "økologisk tro" på at vi ikke kan forholde oss til Gud isolert fra alt det skapte: Vårt forhold til skaperverket er en integrert og

eksistensiell del av vår tro. UKM sier at det fortsatt må arbeides mer med å se og erkjenne dette.

Både KM og UKM har i sine vedtak henvendt seg til forskjellige målgrupper: aktører i politikk og samfunn, i kirken både på sentralt, regionalt og lokalt nivå og hvert enkelt kirkemedlem.

## **5. Evaluering av kirkens arbeid de senere årene**

”Hvorfor gjør vi ikke noe?” Dette spørsmålet fra UKM 2005 er også i dag høyst relevant, mer enn 10 år etter Kirkemøtet 1996 og 15 år etter Bispemøtets fokus på forbrukersamfunnet som etisk utfordring. På bakgrunn av de enorme utfordringene denne saken representerer, har Dnk satt seg siden 1996 meget høye mål.

Rapporten som er laget til KM 2007 viser et stort spekter av aktiviteter både sentralkirkelig og i de fleste bispedømmene. Det er en markant økning av både aktivitet og bevissthet rundt disse spørsmålene i 2007 i forhold til rapporteringen i 2001. På denne bakgrunn er kirken helt klart en viktig pådriver i miljøspørsmål.

Det mangler eksakte tall når det gjelder menighetene. Rapporten påpeker at det er nødvendig å skaffe slike tall i fremtiden, for eksempel i forbindelse med innrapportering til den årlige årsstatistikk, hvis man ønsker å følge utviklingen. Mye tyder på at bare et fåtall av menighetene har et tydelig og vedvarende engasjement. På alle nivåer er det i hovedsak enkeltpersoner (ildsjeler) som er initiativtaker og ofte står disse også for gjennomføringen av tiltakene. Ser man på bevisstheten rundt dette blant flertallet av kirkemedlemmene, så er det fortsatt mye ugjørt. Det er interessant å merke seg at Sør-Hålogaland beretter at dette arbeidet tilfører kirken nye frivillige medarbeidere. Som her er det ofte middelaldrende menn som ellers ikke er kirkeaktive som melder seg som menighetens miljøkontakter.

Det ville vært nyttig å undersøke dette nærmere, men det er hittil ikke foretatt en systematisk evaluering av arbeidet. Dette vil være en viktig oppgave for kirkelige forskningsinstitusjoner for fremtiden.

Ved to anledninger er det innhentet data som viser menighetens/ de kirkeaktives miljøengasjement, men begge ligger noen år tilbake i tid. Her skal det gis et kort resymé:

### **KIFO-undersøkelse ”Grønn vekkelse” i 2001**

I 2001 var hovedkonklusjonen at kirkeaktive som gruppe er mer orientert mot miljøvern enn befolkningen samlet sett. Rapporten viser at de kirkeaktive fremstod som ganske miljøbevisste også på begynnelsen av 1990-årene. Siden den gang hadde engasjementet blant de kirkeaktive økt. Det ser ut til at Kirkemøtets behandling av temaet ”Forbruk og rettferd” i 1996 og debatten og de tiltak som fulgte, har hatt betydning for hvordan de kirkelig aktive stilte seg til miljøutfordringene i 2001. Endringen blant de kirkeaktive var spesielt interessant og tydelig når man samtidig registrerte at miljøsaken i perioden som undersøkes var avtagende. Blant kirkeaktive, som er medlemmer av Den norske kirke,

var hele 9,5 % med i miljøbevegelsen. Det hadde vært meget interessant å følge den videre utviklingen.

Kirkerådet tok våren 2007 kontakt med Stiftelsen Kirkeforskning for å se om man eventuelt kunne gjennomføre en aktuell analyse av data som ble brukt i forbindelsen med KIFO-rapporten "Grønn vekking- kirkefolkets forhold til miljøutfordringene" fra 2001. Men undersøkelsen som gir grunnlagsmaterialet blir bare gjennomført hvert 7.år.

### **Kirke og helse – en kartlegging av diakonalt helsearbeid innen Dnk**

Et annet eksempel for en liknende kartlegging er undersøkelsen "Kirke og helse" som ble gjennomført høst 2004/ vinter 2005 av Diakonhjemmets høgskole. Alle menigheter i Dnk (minus Tunsberg bispedømme) fikk ved daglig leder/ sokneprest tilsendt et spørreskjema ang. menighetens diakonale arbeid. Skjemaet inneholdt også noen spørsmål vedrørende tiltak angående sosial urettferdighet og miljøvern. Svarprosenten lå mellom 45 og 67 % i de enkelte bispedømmene.

I denne undersøkelsen svarte hele 64 % av menighetene at de deltok i KNs fasteaksjon, mens bare 13 % oppga at de hadde et engasjement i miljøvern. Rapporten sier at "skåren er lav og det ser ikke ut at menighetene generelt sett regner dette arbeidet som viktig diakonalt arbeid."

Slike data og undersøkelser kan bidra til å tegne et realistisk og nyansert bilde av kirkens arbeid. Verken svartmaling eller skjønning tjener saken.

Dobbelheten av at kirken på samme tid kan oppfattes som en "pådriver" og en "sinke" er utfordrende og vanskelig å kommunisere. Det henger sammen med at Dnk er en meget stor og sammensatt organisasjon med mange aktører, noen sentralt, noen regionalt og mange lokalt. Det vanlige kirkemedlems oppfatning av kirkens agenda er preget av det han/hun opplever i sin menighet og/ eller det vedkommende leser og ser i medias kirkeomtale. Hvis dette tema i liten grad blir tematisert og integrert i lokalmenighetens daglige liv og i gudstjenesten er denne manglende kunnskapen forståelig. Det er gledelig at kirken i sin kommunikasjonsplattform ønsker å kommunisere forsakelse. Dette kan bli et avgjørende bidrag fra kirken i gjennomføringen av nødvendige endringer i samfunnsstrukturene.

### **Kommunikasjon og "tidsvinduet"**

Hva skal kirken si og gjøre nå, i 2007, på bakgrunn av klimatrusselens alvor og våre tidligere uttalelser og gode eller manglende handlinger hittil?

Er det noe nytt som kan sies? Skal vi bruke enda sterkere ord, eller resignere og tie? Hvordan kan vi som enkeltpersoner og kirke ta sakens alvor inn over oss?

Det er mulig at den allmenne oppmerksomheten rundt klima- og miljøspørsmål som man kan observere globalt siden senhøsten 2006 gir helt andre forutsetninger til å nå gjennom med dette anliggende enn tidligere, et nytt "tidsvindu" har muligens åpnet seg.<sup>1</sup> Når

---

<sup>1</sup> Undersøkelsen "Grønn vekking? Kirkefolkets forhold til miljøutfordringene" fra Stiftelsen Kirkeforskning (KIFO) i 2001 viser at de kirkeaktive har beveget seg i mer miljøvennlig retning – i motsetning til resten av befolkningen, særlig hva gjelder vilje til å forsake noe av vår levestandard for å

aktive kirkefolk allerede i 2001 viste en gryende motkultur til forbrukersamfunnet, kan man håpe at kirkeaktive også nå vil gå foran.

### **Fokus på "håpstegn"**

Selv om utviklingen i organisasjonen som helhet tilsynelatende går langsomt, er det likevel flere og flere utfordringer som er blitt til "håpstegn" etter noen års arbeid. Noen eksempler på slike fra målsettingene i 1996 er følgende:

#### Fondsforvaltning

Både når det gjelder Opplysningsvesenets fond ("kirkens eget fond") og Petroleumsfondet har det med stort trykk fra kirkens side pågått et arbeid med utvikling av etiske retningslinjer for forvaltningen. Samtidig praktiserer kirken årlig å gi 10 % av OVF-avkastningen til søsterkirker i sør.

#### Merkeordning for rettferdige varer/etisk handel

Etter et vedvarende arbeid og et tungt engasjement både sentralt, regionalt og lokalt er Stiftelsen Fairtrade/ Max Havelaar i dag svært oppegående. Initiativet for etisk handel er veletablert og i vekst, og spørsmål rundt etisk handel vinner stadig mer oppmerksomhet i offentligheten. Research International gjennomførte oktober 2006 en omfattende undersøkelse om kjennskap og holdning til merkeordningen Fairtrade/ Max Havelaar blant befolkningen. Den totale kjennskapen har økt fra 30 % (2004) til 40 % (2007). Andelen som kjenner til merkeordningen, men som aldri kjøper produkter med garantimerket, har sunket fra 36 % til 11 %.

#### Gjeldssanering for de fattige land

Kirkene i verden var sterkt engasjert i spørsmål rundt gjeldsslette, i Norge bl.a. gjennom deltakelse i aksjonen slett u-landsgjelda (SLUG). Denne aksjonen ble notert i Guinness' rekordbok som verdens største underskriftsaksjon, og spørsmålet er kommet høyt opp på dagsordenen til verdens nasjoner og internasjonale økonomiske institusjoner.

I oktober 2006 kunne Kirkens Nødhjelp og Changemaker melde at deres skipseksportskampanje (sammen med bl.a. SLUG) har ført til at sju land har blitt ettergitt til sammen 2,9 milliarder kroner i gjeld til Norge. Det utgjør to tredeler av u-landenes samlede gjeld til Norge, som var på 4,4 milliarder kroner.

#### Klima

Dette temaet er beskrevet andre steder i sakspapiret og rapporten. Den norske kirke deltar i dette arbeidet i et verdensvidt og omfattende kirkelig klima-samarbeid, blant annet gjennom KV og European Christian Environmental Network (ECEN). I samarbeid med miljøorganisasjoner i Norge deltar kirken bl.a. i regjeringens klimakampanje "Klimaløftet". Flere av biskopene og andre kirkeledere har deltatt i klimadebatten i flere år.

#### Ressursbevissthet

---

fremme miljø og større rettferdighet. KIFO-rapporten forklarer denne tendensen blant annet med behandlingen og oppfølgingen av saken "Forbruk og rettferd".

På alle nivåer i kirken foregår et arbeid med å integrere og innføre miljøledelse og miljøsertifisering i egen virksomhet. I samarbeid med Stiftelsen Miljømerking er det utviklet egne bransjekrav for menighet, fellesråd og kirkegårder. Flere bispedømmekontorer og Kirkerådets sekretariat er godkjente miljøfyrtårnbedrifter. Det samme er KN. Presteforeningen og KA er i gang med arbeidet, Kirkens Hus gjennomgår sertifisering som bygg, IKO har planlagt sertifisering. Det er gjennomført et omfattende prosjekt om miljøriktig og energieffektiv oppvarming av Dnks ca. 1700 kirker, igjen i samarbeid med mange andre aktører. KAs kirke database har en eget energimodul som følger dette opp.

#### Menneskesynet i forbrukerkulturen

Kirken er, bl.a. gjennom høringsuttalelser til regjering og storting, engasjert i utviklingen innen bio- og genteknologi, særlig med hensyn til spørsmål om livets begynnelse, fosterets og embryoets moralske og juridiske status, utvikling av medisinsk teknologi og samfunnets syn på "avvik" fra "normalen", dvs. mennesker med psykisk utviklingshemming og fysiske funksjonshemninger. Kirkerådets høringsuttalelse til regjeringens lovendringsforslag til bioteknologiloven sommeren 2006 vakte debatt, men fikk anerkjennelse fra flere hold som ellers ofte står mot hverandre i denne debatten. Kirkemøtet 2006 understøttet denne uttalelsen gjennom en enstemmig resolusjon. Kirkerådet forsøker å vise sammenhengen mellom vern av det ufødte og fødte liv.

#### Sykkelprestene. "Handlefri.no", osv.

Noen engasjerte prester fra Bjørgvin bispedømme fikk i 2005 det daværende Moderniseringsdepartement med på en prøveordning hvor en belønnet bruk av sykkel i prestatjenesten med kr 4 pr km. Forsøket varte ut 2006 og er nå evaluert i regi av KKD. I slutten av november 2006 deltok kirken og kirkelig nettverk i den felles anti-forbrukskampanjen "Handlefri.no". Kirkerådet bidro både med arbeidsinnsats i planleggingen og med økonomisk støtte i et spleiselag sammen med en stor bredde av organisasjoner. Ressursgruppene ble mobilisert til lokale markeringer i noen av landets byer, blant annet Oslo, Stavanger, Trondheim og Bodø.

#### Det nytter å engasjere seg!

Det kunne settes opp en enda lengre liste over forskjellige typer tiltak og aksjoner som er satt i gang: deltakelse i Gasskraft-debatten, engasjement for høyfartsbane i Sør-Norge og kurs i miljøvennlig kirkegårdsdrift, for å nevne noe.

Slike håpstegn er med på å gi energi til fornyet engasjement og viser at det nytter. Men de står i spenning til opplevelsen av at mange enkeltkristne og menigheter ikke engasjerer seg tydelig, eller ikke ser at dette har noe med sentrale sider ved troen å gjøre.

## **6. Veivalg**

### **Kirkens identitet og oppdrag**

Ved åpningen av Kirkemøtet i Bodø i 2004 tok Kirkerådets leder opp dette allsidige engasjementet:

”Kristen tro og teologi har ikke alltid fungert som en inspirasjon til å ta vare på Guds skaperverk. Vi trenger en økologisk teologi, en teologi der kallet til omvendelse lyder klart, i tråd med den liturgi som kom etter Kirkemøtet i 1996, og i tråd med de utspill vi har sett fra våre biskoper i den senere tid.”

Ved flere anledninger er det blitt stilt spørsmål ved hvilken plass dette engasjementet for rettferd og miljø bør ha på kirkens agenda og hvordan forholdet er mellom dette engasjementet og formidlingen av evangeliet. Hvordan kan en likegyldighet overfor disse spørsmålene blant mange engasjerte kristne forklares? Hvordan kan økoteologiske refleksjoner komme ned på menighetsplan og bidra til en økologisk tro, en tro som ser helheten og som fører til bærekraftige liv? Hva betyr etterfølgelse av Jesus Kristus i dag konkret? Er vern om skaperverket bare begrunnet i første trosartikkel eller også i andre og tredje, i inkarnasjonen, at Gud i Jesus ble menneske? Er vår skapertro et minne om fortiden, eller er den et konkret håp for fremtiden? Hva lærer Jesus oss i Bergprekenen? Hva lærer han oss i sin tale om sin gjenkomst i Matteus 25? Hva betyr misjonsbefalingens ”..og lære dem å holde alt det jeg har befalt dere” for oss i dag? Er vårt kristne håp himmelvendt på en slik måte at jorden blir uinteressant? Hvilken eskatologi preger vår forkynnelse og vårt menighets- og hverdagsliv? Dette er teologiske spørsmål som krever en avklaring.

Det er to spor som det i fremtiden må jobbes med: -Å skaffe til veie en bedre økonomi og rammevilkår for arbeidet som tilsvarer utfordringens størrelse; og å arbeide for en større bevissthet og økt forståelse for en teologisk begrunnelse av anliggendet i hele kirken.

### **Forankring og satsing**

Rapporten om miljøarbeidet viser at det fortsatt er mye som bør gjøres for å forankre dette i kirkens strukturer. Alle KM-vedtak i saken forutsetter og peker på behov for nødvendige ressurser. Regjeringens målsetting om et bredt folkelig engasjement og kirkens visjon om å bli verdens største miljøbevegelse er sammenfallende. Derfor bør Dnk og regjeringen gå i dialog for å avklare hvordan et samarbeid rundt dette kan organiseres best mulig.

Både Kirkerådet og bispedømmerådene er underlagt KKD og forholder seg i budsjettarbeid og i rapporteringen av arbeidet til Kirkedepartementet. Arbeidsfeltet miljø, forbruk og rettferd berører i stor grad flere departementer. For å integrere arbeid godt i kirkens struktur og arbeid er det av stor betydning at man fremover klarer å finne samarbeidsstrukturer og tilstrekkelig høye finansieringsmuligheter som er i samsvar med oppgavens størrelse og ambisjonsnivået. Et eksempel for et slikt samarbeid er trosopplæringsreformen.

## **Trosopplæringsprosjektet som eksempel for samarbeid og satsing**

Trosopplæringsprosjektet kan tjene som eksempel for hvordan en virkelig satsing og et samarbeid mellom stat og kirke og mellom alle nivåer i kirken om et felles anliggende kan se ut, både når det gjelder finansiering, men også organisering og samarbeid. ”Trusopplæring i ei ny tid” ble behandlet av Stortinget i mai 2003 med en målsetting om en årlig økonomisk ramme på 250 millioner kroner. Reformen innledes med en femårig prosjektperiode og mange menigheter er utvalgt for å gjøre lokale forsøk med sikte på å bygge opp et systematisk og sammenhengende tilbud til alle dømte barn og unge. I tillegg er det satt i gang nasjonale og regionale tiltak, det er etablert et mentornettverk og hele reformen følges tett av forskere som foretar en løpende evaluering og kartlegging av erfaringene. I tillegg er det etablert et nasjonalt kompetansenettverk som har som mål å skape dialog mellom det lokale forsøksarbeidet og ulike fagfelt. All forsøks- og utviklingsarbeid dokumenteres og samles i en ressursbank hvor ideer og erfaringer legges til fortløpende. Som resultat skal en ny plan for trosopplæring i Den norske kirke sluttbehandles av Kirkemøtet 2009. Reformen og de tildelte prosjektmidlene har skapt stor entusiasme i kirken og har bidratt til å vitalisere kirkens barne- og ungdomsarbeid i hele landet.

Arbeidet med å snu vårt tenke- og levemønster er i aller høyeste grad en oppgave som kan ansees som et opplæringsprosjekt, både for barn og unge, men enda mer for voksne. Denne jobben må gjøres av mange aktører. Kirken kan være en av dem.

## **7. Kirkens bidrag fremover – å be og arbeide for en dobbel vekkelse**

Vi trenger ”grønne menigheter”, men for å kunne være det, trenger vi livskraftige menigheter. Mange medlemmer i kirken må oppdage nye perspektiver ved det å være del av et trossamfunn og en menighet.

Kirken må fortsette sitt engasjement både som profetisk røst i samfunnet, ved å forbedre sin egen praksis og ved å bidra til dialog og nytenkning. Arbeidet må være praktisk og konkret og utføres i nettverk med ”alle mennesker av god vilje”.

Men kanskje har kirken et bidrag i dette fellesprosjektet som bare kirken har, og et håp som ingen andre kan formidle? Når alt liv er truet, hvordan kan vi da troverdig snakke om fremtid og håp? Kirkens bidrag kan være en ryggrad i arbeidet med å utvikle bærekraftige samfunnsstrukturer. Dette kan samtidig gi fornyet innhold til begrepene misjon (sendelse), omvendelse og etterfølgelse.

Som trossamfunn kan kirken bidra med et helhetlig livssyn som kan hjelpe mennesker med å forstå seg selv, sine medmennesker, medskapninger og Gud. Men for å være troverdig må kirkens medlemmer være villige til å etterleve sin tro i hverdagen i små og store handlinger: Brette melkekartonger, spise mindre kjøtt, reise kollektivt, påvirke politikere og bruke stemmeseddelen som konkrete skritt i etterfølgelsen. Å ha omsorg for medmennesker og medskapninger er å forkynne evangeliet i handling.



Det etterlyses et paradigmeskifte i menneskers tenke- og levemønstre. I kirkehistorien finnes det flere eksempler for dyptgripende reformasjoner og ”vekkelser”. Muligens må kirken i dag be og arbeide for en dobbel vekkelse:

- at mange mennesker oppdager (på nytt) at det å være kristen betyr å stå i relasjoner og være del av et fellesskap, en menighet.

- at mange kristne og menigheter oppdager (på nytt) troens økologiske dimensjon; at troen omfatter hele livet på søn- og hverdager.

## 8. Troens økologiske dimensjon

Noen har kritisert kristendommen for å være medskyldig i den vestlige verdens utnyttelse og rovdrift av naturen. Mennesket, særlig i vår del av verden, hersker over jorden på en brutal og hensynsløs måte.

Grunnleggende er kritikken til middelalderhistorikeren Lynn White jr., skrevet i 1967 i artikkelen ”The historic roots of our ecological crisis” i tidsskriftet Science. Han retter sin kritikk både mot kristen teologi og kirkens lære, men også kirkens fundament, Bibelen. Det er særlig to innvendinger som er sentrale: Den antroposentriske herskermentaliteten og det dualistiske verdens- og menneskesynet i Bibelen og kirkens lære. Han mener at et ensidig fokus på 1. Mos. 1, 26-28 har ført til et skille mellom mennesket og resten av skaperverket som kun er av verdi for å tilfredsstille menneskets behov. Dette skillet og avsakraliseringen av resten av skaperverket ble et vesentlig grunnlag for utviklingen av industrialiseringen og utnyttelsen av naturen og dens ressurser.

White kan i stor grad ha rett når det gjelder utviklingen av kirkens lære om dette sett i et historisk perspektiv, selv om andre røster hele tiden har vært til stede, for eksempel ørkenfedrene, keltisk og ortodoks spiritualitet, Frans av Assisi og klosterbevegelsen.

Sentrale spørsmål trenger en avklaring: Har kirkens historiske tolkning av mennesket som hersker som er hevet over naturen i for stor grad vært preget av de til enhver tid rådende tanker i tiden? Er dualismen bibelsk eller gnostisk? Viser Bibelen et klart skille mellom himmel og jord, ånd og kropp, mennesket og resten av naturen? Hva skjer om vi leser Bibelen med fortolkningsprinsippet *Kristus som skriftens sentrum*<sup>2</sup> i lys av vår tids miljøtrusler?

Den sørafrikanske økoteologen Ernst Conradie peker på følgende utfordring for teologi og kirke:

Økoteologi krever med sikkerhet en ny undersøkelse av kristen lære. Det kan ikke begrenses til en ny forståelse av skapelsesteologi, men må også tale for en ny betraktning av alle aspekter i kristen tro, inkludert trinitet, Gud som far, skapelsen, menneskebildet, synd, skjebnen, Jesus Kristus, den Hellige Ånd, frelse, kirken, sakramentene og det kristne håp. Etter min oppfatning er

---

<sup>2</sup> Jfr. Lærenemndas arbeid med skriftforståelse og skriftbruk

det særlig fire avgjørende områder hvor kristen fromhet ofte har forhindret en økologisk etikk, spiritualitet og praksis; nemlig

- en ordløs aksept av Guds transcendens,
- en dualistisk antropologi,
- en reduksjon av frelsens kosmiske omfang til den personlige sfære
- og en "flukt-eskatologi".

All økoteologi som ikke forsøker å besvare disse fire utfordringene vil være utilstrekkelig.<sup>3</sup>

Kan kirken i dag i Bibelens budskap finne nøkkelen til en helhetlig, økologisk, kontekstuell livsforståelse som kan gi oss kraft og veiledning til å leve som Jesu etterfølgere i en truet verden?

I de følgende avsnitt skal det pekes på noen momenter fra forskjellige kirkelige tradisjoner. Hver for seg og i fellesskap kan de gi viktige impulser av å erkjenne troens økologiske dimensjon. Fremstillingen er på ingen måte ferdig, men ønsker å gi eksempler. Et økumenisk samarbeid om disse utfordringene i fremtiden kan også gi viktige bidrag til større økumenisk enhet gjennom kirkens tjeneste i verden.

### **8.1 Martin Lønnebos bidrag**

Martin Lønnebo var biskop i Linköping stift i Sverige i tiden 1980- 1995. I Norge er han kanskje mest kjent for å være opphavsmann for "Kristuskransen", en bønne- og meditasjonskrans som vil gi hjelp til å leve nær mennesker og Gud. Verbum forlag har utgitt en liten bok med samme tittel<sup>4</sup>. Kristuskransen vil hjelpe mennesker til øvelser i livsmot, livslyst, ansvar og kjærlighet.

Denne og andre av hans publikasjoner har ikke sitt primære fokus på etisk handling eller økoteologiske spørsmålsstillinger, men på spiritualitet og emner som handler om hva det vil si å leve et liv i Jesu Kristi etterfølgelse i dag. I forordet til boken sier Lønnebo at han ønsker at Kristuskransen kan være en livbøye for mennesker i dag: "Mange av oss merker hvor fort vi føres vekk av tidens svarte kalde flod, og en del av oss har nåde til fortsatt å bevare håp om å bli berget. Kristuskransen er laget for slike mennesker i nød." Kransen er ikke bare laget for sjelen, men for hele mennesket. Den er hverdagslig og åndelig.

Gjennom denne koblingen mellom åndelig liv og hverdagsliv, spiritualitet og handling er Martin Lønnebo blitt en av grunnleggerne av Svenska kyrkans miljövärn, bl.a. sammen med biologen Stefan Edman som i de senere årene har arbeidet som miljøpolitisk rådgiver for Sveriges tidligere statsminister Göran Persson. Persson mottok i 2007 Sofieprisen for Sveriges innsats for å snu landets energiforsyning i bærekraftig retning.

I artikkelsamlingen "Profet for hållbarhet – Svenska kyrkan i arbetet för en hållbar utveckling – andligt, socialt, ekonomiskt och ekologiskt" skriver Stefan Edman:

---

<sup>3</sup> Ernst Conradie "An ecological Christian anthropology – At home on earth?" Ashgate, USA, 2005 (s.1-2), oversatt av H.-J.Schorre

<sup>4</sup> M. Lønnebo, Kristuskransen, Øvelser i livsmot, livslyst, ansvar og kjærlighet, Verbum Forlag, Oslo 2000

Biskopen i Linköping, Martin Lønnebo, ringte meg en dag på senhøsten 1991. "Borde vi inte få igång en miljörørelse innom kyrkan", undrade han på sitt saktmodig milda västerbottensmål. "Jo, nog vore det en Gudi behaglig sak", genmålde jag (eller något i den stilen). Jag kände stor glädje inför Lønnebos vision. Och närde en dito i mitt eget gröna hjärta.

Den norske kirke har i sitt arbeid med miljø, forbruk og rettferd hatt en god del samarbeid og erfaringsutveksling med sin svenske søsterkirke, til gjensidig glede og nytte. I vedtaket fra Kirkemøtet 2001 om "Forbruk og rettferd - evaluering og videre oppfølging" heter det "...Visjonen må være å gjøre kirken til verdens største miljøbevegelse".

Dette er et forkortet sitat fra en bibeltime som Martin Lønnebo holdt på Korsveifestivalen i Seljord i 2000. Som hovedforedragsholder holdt han bibeltimer om de forskjellige perlene i Kristuskransen.

I den siste bibeltimen, under overskriften "Jesus som jordens frelser" snakket han til slutt om oppstandelsesperlen, Jesus som Gudsrikets konge og kirkens oppdrag om å være et tegn på Gudsriket allerede her i tiden: Kirken er i sitt innerste vesen en pant for evigheten. Som enkeltmennesker og kirke skal vi leve et oppstandelsesliv allerede her i tiden, som et tegn. Lønnebo nevner 4 kjennetegn for et oppstandelsesliv.

Det første er øyne som ser en annen verdens nærvær. Under dette punktet sa Lønnebo (i norsk oversettelse):

"Når jeg forberedte meg, ville jeg si noe veldig jordisk, og så ble det veldig himmelsk. Jeg tror at vi behøver uttrykk, også i gudstjenesten, for vår samhörighet med jorden, at jorden er Guds bolig, at vi er Guds tempel og at jorden er Guds tempel: Gjør kirken til det hun i sitt vesen er, verdens største miljøbevegelse og verdens største bevegelse til å bekjempe fattigdom. Gud er miljøbevisst og Gud er glad i materien, ellers så hadde han ikke skapt det store universet.

Vi som kristne har vært veldig lite miljøbevisst, har ikke sett Jesus som jordens frelser. Men om jeg for eksempel som gutt hadde sagt: Jeg elsker deg, pappa, for så å gå ut i hagen og kaste stein på hans kjære hest, så hadde han tenkt, hva slags barn har jeg fått? Ellers om jeg hadde sagt "Oh, som jeg elsker deg, mamma", og så hadde gått i garderoben og klippet i stykker hennes søndagsklær. Det er nettopp det vi gjør: Vi sier at vi elsker Gud og så klipper vi i stykker skapelsen".

Gud er det grenseløse livsmysteriet. Gud er kilden og skapelsen bekken. Vi skal ikke tenke på skapelsen som en stol som Gud en gang har laget for så å glemme den. Skapelsen blir hele tiden opprettholdt gjennom hans ånd. Skapelsen er bekken, den klare elven som renner fra kilden. Se gjerne på jorden som en vakker blå hytte som Gud av godhet og omsorg har bygget for oss mennesker og alle dyr og planter. Og så etterlater du denne hytten minst like fint som da du kom. Kirkens bønn er også miljøarbeid, den åpner våre øyne for det hellige .... Vi tenker på at hele jorden er full av hans herlighet. Vi behøver ikke å tenke på Gud som en abstraksjon. Vi kan se ham i det vi møter, fremfor alt våre medmennesker, men også i skapelsen. Les Bibelen, les psalmene.

I boken om bønnekransen skriver han om taushet, om bønn, om gleden, om etterfølgelsen, om de fattige, om jorden og om himmelen.

Stillhet, kontemplasjon, bønn og glede er for Lønnebo grunnlaget for et liv i etterfølgelse. Han skriver "å være en kristen og medlem i kirken er å forsøke å følge Kristus". For kristne i dag er den sakramentale, liturgiske og mystiske etterfølgelse i vår andakts- og gudstjenesteliv direkte knyttet til den etiske, å vise Jesu sinnelag i våre handlinger. Lønnebo sier bl.a.: "bønn er ikke skilt fra livet, heller ikke ord fra gjerninger. ... Man kan ikke be for de fattige uten samtidig å være beredt til å hjelpe". Et annet sted: "Det trengs ingen ekstra perle for jorden, for den berører alle perlene og roper: Glem ikke meg!" Kristuskransen er en bønnekrans for jorden og alle som bor der.

## **8.2 Fra KVs arbeid med "Justice, peace and the integrity of creation": mennesket som forvalter og mikrokosmos**

Den svenske teologen Bo Brander beskriver i boken "Människan och den ekologiske väven" arbeidet i Kirkenes Verdensråd med programmet "Justice, peace and the integrity of creation" (JPIC, 1983- 1991), programmets høye ambisjoner og problemene mellom en vestlig handlingsorientert tilnærming og en østlig ortodoks vektlegging av grunnleggende teologiske og antropologiske perspektiver. Etter Brander klarte programmet ikke å overvinne disse to ulike teologiske tilnærmingene.

I den vesterlandske tilnærmingen står forvalter-begrepet sentralt. I JPIC-prosessen ble begrepet koblet til skaperverket og dens integritet. Den vil utfordre mennesket til gjennom aktive og omsorgsfulle handlinger å opptre som en god forvalter. Dette er tett knyttet til en vektlegging av menneskets gudbilledlighet (1.Mo. 1,26). Tendensen er at det legges stor vekt på etikk og handlingsprogrammer.

De ortodokse kirkene vektlegger derimot mye sterkere kirkens tilstedeværelse og vitnesbyrd i skaperverket gjennom å leve i relasjon til Gud, hverandre og til naturen. For de ortodokse kirkene fantes løsningen i et liturgisk og eukaristisk liv. Den indiske teologen Paulos Gregorios ble en viktig talsmann for denne posisjonen. Hans eget bidrag er en bearbeiding av tankegods fra biskopen Gregorius av Nyssa, som levde på 300- tallet. Han forsøker gjennom sentrale begreper å si noe om Gud, mennesket og hele skaperverket, og ikke minst om relasjonene mellom disse. Det er viktig at man slik kan hente et svar på de anklager som er kommet mot en vesterlandsk kristendomstolkning dypt fra egen kristen tradisjon.

### Gud og skaperverket

Forholdet mellom Gud og hans skaperverk beskrives med begrepene *diastema* og *metousia*. Begrepet *diastema* betegner opprinnelig avstanden mellom to punkter i geometrien. Teologisk anvender Gregorios begrepet for å beskrive relasjonen mellom Gud som skaper og skaperverket. Fra det skapte til Gud er det en uendelig avstand, fra Gud til det skapte finnes ingen avstand. Begrepet gjør det mulig samtidig å gi uttrykk for Guds fullstendige transcendent, samtidig som det fullt erkjenner Guds immanens i det skapte.

*Metousia* betegner Guds felleskap med sitt skaperverk. Det betegner også det innbyrdes fellesskapet mellom alt som er skapt. Ikke noe som er skapt kan eksistere uten den øvrige skapelsen. Her er 300-talls teologi helt på linje med moderen økologisk vitenskap og

erkjennelse. Gjennom å være forent med både alt det andre som er skapt og med skaperen viser det skapte noe av skapelsens dypeste intensjon.

En slik forståelse gjør det umulig å dele tilværelsen i en naturlig og en overnaturlig del (middelalderens dualisme). Dette felleskapet (metousia) er ikke verdinøytral og empatisk tomt, men kjennetegnes av den guddomlige kjærligheten. Skaperverket lider når mennesket, i stedet for å være del av denne helheten, blir en isolert utforsker.

### Guds vesen

Vi kan ikke vite noe om Guds vesen (ousia). Gud er helt utenfor vår begrepsverden. Likevel sier Gregorios at ingenting kan eksistere som ikke eier delaktighet i Gud. Hele den treenige Gud er tilstede, virker og åpenbarer seg i skapelsen, er mulig å erfare for mennesket og uunnværlig for alt det skaptes eksistens. For å beskrive dette bruker Gregorios begrepet Guds "energeia". Dette begrepsparet beskriver Guds umiddelbare og stadige nærvær i skapelsen, samtidig som Gud er og forblir bortenfor all menneskelig språk og erfaring.

### Mennesket som mikrokosmos

Mennesket er del av skaperverket, formet av samme materie som finnes i hele kosmos, men mennesket er også det eneste vesen som har en bevissthet og kan reflektere over sin eksistens og som kan tilber sin skaper. Mennesket lever dermed i en unik posisjon på grensen mellom Skaperen og det skapte. Det gjør henne både sårbar og betydningsfull. Hun skal gjøre det guddomlige immanent i skapelsen gjennom sin tilstedeværelse. Og hun skal i tilbedelse og lovsang løfte hele skapelsen, som hun er forent med, til Gud. Hvis en av de to størrelser blir borte er det skjebnesvangert for det skapte og Guds relasjon til det skapte.

Gregorios følger Gregor av Nyssa: Menneskets gudbilledlighet omfatter hele mennesket, både kropp og sjel. Utgangspunkt for dette er inkarnasjonsteologisk: Det er i begge sine naturer, den guddomlige og den menneskelige i en og samme person, at Kristus lyser fram som den fullkomne imago Dei.

### Å holde vestlig og østlig tenkning sammen

I sin artikkel våren 1967 sier Lynn White jr.:

Hva vi gjør i økologisk henseende er avhengig av våre forstillinger om forholdet mellom mennesker og naturen. Mer vitenskap og teknologi kommer ikke til å føre oss ut av den økologiske krise hvis vi ikke finner en ny religion eller omformulerer våre gamle.<sup>5</sup>

Hvis det er slik at mennesket er en integrert del av den økologiske veven, kan ikke hennes forvalterskap sette henne i en herskerrolle til samme veven. Mikrokosmosbegrepet forankrer og binder forvalteren som en integrert del til den økologiske veven som skal forvaltes. Forvalterbegrepet på sin side utfordrer samtidig mikrokosmos-begrepet til nødvendig, ansvarlig handling og holder henne fast i hennes ufrakommelige ansvar som forvalter. Hver for seg gir begrepene en antropologisk beskrivelse av mennesket, sammen gir de en beskrivelse av mennesket som en integrert forvalter av skaperverkets økologiske vev.

<sup>5</sup> Lynn White jr. The historical roots of our ecological crisis, Science, vol. 155, 1967, s.1206

### **8.3 Etterfølgelse og ”billig nåde”**

Hvor går grenseoppgangen mellom loviskhet og nypietisme på den ene siden, og en ”billig nåde” som ikke har konsekvenser for livet på den andre siden? For tiden pågår det en debatt om slike eller lignende spørsmål når det gjelder kirkens miljøansvar ikke bare i Den norske kirke, men i flere andre kristne organisasjoner og trossamfunn i Norge. De Norske Pinsevennes Ytremisjon har utgitt et temamagasin til tema ”Forvalteransvaret”.

I artikkelen ”Jorden hører Herren til- og alt det som fyller den” beskriver generalsekretæren i De Norske Pinsevennes Ytremisjon de to mandater som er gitt oss, det kulturelle og det evangeliske. Han sier om det evangeliske mandatet: ”Det mandatet handler om å forkynne de gode nyhetene om tilgivelse fra synd av bare nåde ved tro på Jesus Kristus. Kirkens sosiale engasjement eller gode prosjekter til beste for menneskers liv kan og må aldri bli en slags erstatning for det å forkynne evangeliet. Men i denne vonde og ødelagte verden, trøtte på ord og brutte løfter, så må forkynnelsen om Guds kjærlighet følges av kjærlighetsgjerninger av alle slag. Først da er vi troverdige.”

Kan vi gjennom ”kjærlighetsgjerninger av alle slag” troverdig vitne om Jesus Kristus? Kan et slikt vitnesbyrd samtidig være et verdifullt bidrag i søken etter en bærekraftig livsstil? Mange mennesker som er genuint opptatt av å leve økologisk, er svært åpne for kirkens bidrag til dette, jfr. ”Kirken i møte med den åndelig lengsel i vår tid”.

Kirkerådet har ved flere anledninger vært invitert til å holde foredrag for organisasjoner som jobber med økologisk landbruk og livsstil og har møtt stor åpenhet for kirkens tanker om dette. Det var overraskende hvor stor åpenhet også eksponenter for nyreligiøsitet viste for kirkens budskap i denne sammenheng. Her må det minnes om det som er sagt i saken ”Kirken i møte med den åndelige lengsel i vår tid” (KM 1999).

### **8.4 Urfolks tradisjon**

Det er vesentlig å lære fra urfolks spiritualitet. Lederen for Samisk kirkeråd, Tore Johnsen, har arbeidet spesielt med dette temaet og har under overskriften ”Teologi fra livets sirkel” skrevet økoteologiske refleksjoner med utgangspunkt i samisk joik- og fortellertradisjon og indiansk filosofi. Også her blir den økologiske dimensjonen reflektert i forhold til alle tre trosartikler. Slik forankres våre handlinger i en åndelig helhetsforståelse av livet. Kirkens særlige ansvar er å finne et åndelig språk som fremmer en økologisk visjon (jfr. ”hustavlen” av biskop Wagle). Johnsen spør om kirkens språk for troen hittil har vært mer ekskluderende i forhold til skaperverket enn bibeltekstene selv. Han sier: ”I lys av klimatrusselen kan man spørre om dette i så fall er mangel på bibeltroskap. Urfolks åndelighet preges tradisjonelt av et inklusivt språk i forhold til skaperverket. En lesning av bibeltekster fra et urfolksperspektiv kan bidra til at kirken i større grad integrerer det økologiske aspektet som en grunn dimensjon ved kirkens hovedsak.”

### **8.5 Å leve i relasjoner**

I boken ”Shalom jord – om fred, helhetssyn og jordens fremtid” beskriver Harry Månsus at selve hensikten med Guds skaperverk er å skape shalom, det hebraiske ordet som betegner velbefinnende, fred, rettferdighet, helse og helhet: ”Det rår shalom når livet får strømme uhindret mellom kilden, Gud selv, og alle trengende mennesker, dyr og vekster i skaperverket.”

Å erkjenne at vi lever i relasjoner er å erkjenne den økologiske dimensjonen i våre liv. Ved å kalle jorden, dens beboere og universet for "skaperverket" ligger det allerede et valg til å sette denne helheten også i relasjon til Skaperen, Gud.

"A creation-conscious witness is grounded in the belief in the Holy Trinity; it affirms that God is three-persons in interrelationship, working together both in the creation of the universe and the salvation of all things" sies det i "Witness in the midst of a suffering creation- a challenge for the mission of the church" fra en økumenisk arbeidsgruppe av teologer og missiologer som var samlet til en konferanse i Geneve i september 2006.

En slik selvforståelse, et slikt helhetlig livssyn og en slik tro vil føre til at verdiene ærefrykt, ydmykhet, glede, undring, takknemlighet, avhengighet/ tilhørighet, kjærlighet og ansvarlighet få større plass i våre liv og kan prege våre hverdagsvalg. Stillhet, bønn, lovsang, ettertanke og samtale er nødvendige elementer i en slik reorientering.

### **8.6 Fremtidshåp og engasjement**

Jesus viste i ord og handling at hans evangelium ikke handlet om en Himmel langt borte, men om Gudsrikets komme her på jorden, om sultne som blir mette, syke som blir friske og døde som blir levende.

Avdøde biskop Erling Utne sa i et intervju: "Jesu fødsel er det helt sensasjonelle ved vår tro. At Gud, himmelens og jordens skaper, blir menneske i jøden Jesus og tar bolig i blant oss, er det store mirakel. Ja, det er det grunnleggende dogme i vår tro".<sup>6</sup>

Han sier videre: *"Gud ble menneske for å sone menneskehetens synd, og på den måten skape mulighet for å nå oss med sin forløsende kjærlighet, Hans hensikt med hele dette inngrepet er å hente menneskeheten og det falne skaperverket tilbake til Gud og til paradisiske tilstander. Jesus ble altså ikke menneske bare for en kort passasje under sitt jordeliv. Inkarnasjon er en evig begivenhet. Gud skal i den kommende verden være nærværende hos oss som mennesket Jesus Kristus, vår bror. ... Det skaper en helt annen kristendomsforståelse, og et helt annet engasjement for verden, samfunnet og menneskene, enn forestilingen om at vi skal til Himmelen."*

Prof. Barbara Rossing, som deltok i markeringen i Tromsø, har med sin bok "The rapture exposed – the message of hope in the book of revelation" beskrevet hvordan en utbredt mistolkning av Bibelens eskatologiske tekster, særlig i USA, har ført til likegyldighet og forakt av verden og en forventning av bortrykkelse for de frelste. En hel industri er bygget rundt dette med bøker, nettsider og videospill. Mot dette setter hun budskapet om håp og gjenreisning for verden når Gudsriket bryter fram. Kirken er kalt til å være tegn på Guds rike allerede nå. Inkarnasjonen har ført til at Gud i kirken har skapt et nytt legeme, som er full av hans ånd, kirken. Dens oppgave er det å fortsette Jesu virke. Gjennom dette kan Gud forandre verden.

### **Oppsummering**

<sup>6</sup> Intervju "Det jordnære håpet" med Per Arne Gjerdi i "Gudsrikets gåte", Stiftelsen Korsvei, s.101

Dette er noen teologiske tilnærminger som viser at kristen tro kan levere et avgjørende bidrag til å møte klimakrisen og bidra til en nødvendig paradigmeskifte i vår tenke- og levemåte. Men det krever at mange aktører i kirken bidrar til at denne dimensjonen av kristen tro blir tydeliggjort og forkynt.

Samtidig må kirken fortsette på alle plan å etterleve dette gjennom et vedvarende engasjement for miljø og rettferd og ved å skaffe til veie de ressurser som trengs. Et slikt arbeid må skje i dialog og samarbeid med mange aktører.

### **Økonomiske/administrative konsekvenser**

En realisering av de målsetningene som er beskrevet i saksorienteringen vil nødvendigvis medføre både økonomiske og administrative konsekvenser, se forslag til vedtak punkt 4 og 5. Det kan imidlertid ikke tallfestes på det nåværende tidspunkt.



# Statusrapport for arbeidet med miljø, forbruk og rettferd i perioden 2002-2007

## Innhold:

0	Sammendrag av rapporten	s. 1
1	Bakgrunn	s. 3
1.1	Sammendrag fra evalueringsrapporten 1996-2001	s. 4
1.1.1	Arbeidet i de sentralkirkelige råd pr 2001	s. 4
1.1.2	Arbeidet i bispedømmene og menighetene pr 2001	s. 4
1.2	Kirkemøtet 2001, merknader og vedtak for veien videre	s. 5
2	Arbeid i de sentralkirkelige råd 2002-2007	s. 8
2.1	Årene 2002-2006	s. 8
2.2	2007: Klimafokus og markering av Verdens Miljøverndag	s.10
3	Arbeidet i bispedømmene og menighetene 2002-2007	s.14
3.1	Nord-Hålogaland	s.14
3.2	Sør-Hålogaland	s.16
3.3	Nidaros	s.17
3.4	Møre	s.19
3.5	Bjergvin	s.21
3.6	Stavanger	s.24
3.7	Agder og Telemark	s.25
3.8	Tunsberg	s.27
3.9	Hamar	s.28
3.10	Borg	s.30
3.11	Oslo	s.31
4	Oppfølging fra økumeniske organer	s.33
4.1	Norges kristne råd	s.33
4.2	Kirkens Nødhjelp/ Changemaker	s.34

## **0. Sammendrag av rapporten**

Det er viktig å kunne se utviklingen av et så stort arbeidsfelt over en lengre tidsperiode. Rapporten viser en stor bredde av aktiviteter, både sentralkirkelig og i mange bispedømmer og en del menigheter. Mange av aktivitetene skjer i tett samarbeid med andre aktører som Grønn Hverdag, Stiftelsen Miljøfyrtårn, Kirkens Nødhjelp/ Changemaker, miljø- og solidaritetsorganisasjoner. Mens rapporten 2001 berettet om en del hindringer og tilsynelatende minkende interesse mange steder, ser dette ganske annerledes ut i dag:

- Både sentralkirkelig, i de fleste bispedømmene og i mange menigheter er dette tema synlig på dagsordenen.
- Mens man i 2001 etterlyste konkrete hjelpemidler og verktøy for arbeidet på lokalplanet, er mye av det på plass i dag.
- Plakaten "Vår grønne menighet" i samarbeid med Grønn Hverdag, samt bransjekrav for menigheter og fellesråd i samarbeid med Stiftelsen Miljøfyrtårn er utviklet og blitt tatt i bruk. Til det siste er det avtalt samarbeid med Kirkens Arbeidsgiverorganisasjon (KA).
- Kirkelig nettverk for miljø, forbruk og rettferd med nasjonal arbeidsgruppe og regionale ressursgrupper er etablert de fleste stedene.
- Nettsidene [www.kirken.no/miljo](http://www.kirken.no/miljo) blir opplevd som nyttig.
- Materiell som blir utarbeidet til Skaperverkets dag blir opplevd som anvendelig og inspirerende, og det rapporteres at dette blir brukt.
- Tredelt fokus på å være en profetisk røst i samfunnet, forbedre egen praksis og å bidra til dialog og nytenkning synes å gi mening og struktur i arbeidet.
- Det er etablert et samarbeid med miljøverndepartementet som har gitt noe prosjektstøtte, om enn ikke i den målestokk som ønsket. Dette har utløst stor aktivitet og gjort mange forskjellige aktiviteter i bispedømmene og menighetene mulig.
- Mange av biskopene har vist et tydelig miljø- og samfunnsengasjement, både som representanter regionalt, nasjonalt og internasjonalt. Miljø, forbruk og rettferd er flere steder blitt en naturlig del av bispevisitasene.
- De fleste bispedømmene har forankret dette temaet i sin strategiplan og opprettet egne ressursgrupper for feltet.
- Temaet blir behandlet på møter, temadager og medarbeidersamlinger i bispedømmene
- Temafeltet er innarbeidet i Dnks strategiplan, kommunikasjonsplattform, trosopplæringsprosjektet, forslag til ny diakoniplan og ny definisjon av diakonibegrepet, og det er bevissthet om dette i den pågående gudstjenestereformen.
- kontakten mellom bispedømmene og de sentralkirkelige råd oppleves av de fleste som god, konstruktiv og nyttig.
- de årlige felles inspirasjonsamlingene blir beskrevet som uvurderlig for arbeidet.
- støtten fra MD blir beskrevet som avgjørende for de fleste større aktiviteter.
- mange av bispedømmene har utviklet egne temaer og tyngdepunkter, for eksempel mat og handel i Nidaros, oljeutvinning i nord i Sør-Hålogaland, Samarbeidsrådet for kristne kirker i Barentsregionen i Nord- Hålogaland.
- det er etablert gode samarbeidsrelasjoner med bl.a. Grønn Hverdag, Stiftelsen Miljøfyrtårn, Forum for utvikling og miljø, ved siden av kirkelige aktører som Kirkens Nødhjelp, Changemaker, Korsvei-bevegelsen, Norges kristne råd, Det norske misjonsselskap, m.fl.

### **Hva mangler?**

Her må det nevnes to områder: finansiering og bemanning, samt rapportering og oppfølging.

### Finansiering og bemanning

Selv om temaet er integrert i mange delområder av kirkens arbeid og forankret i sentrale og regionale planer og strategidokumenter er det fremdeles et typisk kjennetegn at arbeidet i stor grad er avhengig av at enkeltpersoner, "ildsjeler" følger dette opp i praksis.

For mange føles det som et personlig ansvar eller et kall at dette arbeidet lykkes. En slik situasjon kan i en stor organisasjon lett bli en sovepute for andre og forsinke at tjenlige strukturer blir utviklet.

Når KM 1996 ønsket at dette arbeidet skulle prioriteres høyt i hele kirken, var en underliggende forutsetning også bruk av nødvendige ressurser, både personell og økonomi. KM 2001 ba Kirkerådet å tilrettelegge for nødvendig økonomi og bemanning for oppfølging av saken. KM 2003 ba om en felles strategikonferanse hvor "nødvendig økonomi og bemanning må drøftes med utgangspunkt i kirkens aktuelle situasjon, men også med dristighet og mot til satsing og nytenkning." Konferansen førte til fornyet samarbeid mellom bl.a. Dnk, NKR og KN. Man klarte også i etterkant å etablere et samarbeid med miljøverndepartementet om noe prosjektstøtte til "grønne menigheter" (2005 og 2006: kr. 500.000, 2007: kr. 300.000). Denne støtten er altfor lav i forhold til oppgaven og ambisjonene, tildelingen kommer sent på året og det er ingen forutsigbarhet utover inneværende budsjettår. Mye arbeidstid går med til å skrive søknader og prosjektrapporter. Dette tillater i liten grad en planmessig oppbygging av arbeidet, for eksempel med ansettelse av regionale prosjektledere i deltidsstillinger.

Internt i Dnk er det årlige tilskudd til arbeidet fra OVF-tildelingen (mellom kr 100.000 og 200.000) som muliggjør alt arbeidet (driftsmidler for materiell, møter, konferanser, osv.), i tillegg til at en rådgiver-stilling i all hovedsak er stilt til disposisjon for feltet.

Både Kirkerådet og bispedømmerådene er underlagt KKD og forholder seg i budsjettarbeid og i rapporteringen av arbeidet til kirke departementet. Arbeidsfeltet miljø, forbruk og rettferd berører i stor grad flere departementer. Ved siden av KKD og MD er også UD og BLD, noen spørsmål også landbruksdepartementet, fiskeridepartementet, oljedepartementet og fornyingsdepartementet.

For å integrere arbeidet godt i kirkens struktur og arbeid er det av stor betydning at man i fremtiden klarer å finne samarbeidsstrukturer og finansieringsmuligheter som tilsvarer oppgavens størrelse og ambisjonsnivå.

### Nødvendighet av statistiske data for oppfølging eller profesjonell evaluering

For å kunne gi en bedre beskrivelse av utviklingen på menighetsplan hadde det vært nødvendig med klare suksess - indikatorer og jevnlig innrapporteringer, for eksempel i forbindelse med menighetens innrapportering til kirkelig årsstatistikk.

UKM 2007 kritiserte at slike spørsmål ikke forekommer verken til dette arbeidsfeltet eller ungdomsarbeidet. Det finnes ingen innhenting av statistisk materiale som kan brukes til en slik oppfølging.

## **1. Bakgrunn**

Bakgrunn for denne rapporten er Kirkemøtets (KM) vedtak til "Forbruk og rettferd" i 1996 (KM 10/96). Dette kirkemøtet ble på mange måter startskuddet for de aktivitetene på området miljø, forbruk og rettferd som har preget Den norske kirke de senere årene. Her ber KM de sentralkirkelige råd, bispedømmerådene og menighetsrådene å følge opp utfordringene som ble beskrevet i vedtaket og brevet som ble sendt til menighetene. Det skulle utformes klare målsettinger for virksomheten med **regelmessige rapporteringer** for å vurdere fremdriften.

Derfor ble det laget en ”midtveis-rapport” til Kirkemøtet 1998 og en rapport til sak KM 11/01 ”Forbruk og rettferd – evaluering og oppfølging”. Også Kirkemøtet 2003 ba i sitt vedtak til saken ”Vern om havet” om en ny rapport for arbeidsfeltet, opprinnelig allerede til Kirkemøtet 2005.

Dette foreliggende dokumentet følger opp denne rapporteringen av arbeidsfeltet, med sikte på å gi nødvendig informasjon om arbeidet de senere årene (2002-2007), og for å gi føringer for det videre arbeid.

### **1.1 Sammendrag fra evalueringsrapporten 1996-2001**

Et sammendrag fra rapporten i 2001 kan tjene som et bakgrunnsbilde som viser utviklingen over en lengre periode. Det er viktig å ha et større tidsperspektiv for å kunne vurdere utviklingen.

Kirkerådet vil i denne sammenheng også vise til de mange viktige grunnlagsdokumenter som er tilgjengelig på nettsiden [www.kirken/miljo](http://www.kirken/miljo) under vignetten ”om nettverket, grunnlagsdokumenter”. Her vises det særlig til referatet fra behandlingen på Kirkemøtet 2001 ”Evaluering og veien videre”, da dette ble et nytt styringsdokument for arbeidet fra 2002 og frem til i dag.

#### **1.1.1 Arbeidet i de sentralkirkelige råd pr. 2001:**

I sekretariatet til de sentralkirkelige råd ble det i 1997 dannet en arbeidsgruppe med oppfølgingsansvar, som laget både fremdriftsplan og handlingsplan med konkrete delmål for hvert av de ni nevnte områdene<sup>1</sup>. Høst 1997 ble det avholdt et første felles møte med kontaktpersonene for arbeidsfeltet som ble oppnevnt av hvert bispedømme.

Rapporten 2001 slår fast at alle delmålene har blitt fulgt opp sentralt, dog i forskjellig grad. Noen punkter har vokst til store egne prosjekter, gjerne i samarbeid med andre organisasjoner, som Stiftelsen Max Havelaar, samarbeidsprosjekt om miljøriktig og energieffektiv kirkeoppvarming, Aksjon Slett U-landsgjelda.

Dette har ført til at Den norske kirke (Dnk) av mange organisasjoner og ”mennesker av god vilje” blir sett på som en viktig og tydelig samarbeidspartner i miljø- og rettferdsspørsmål.

Andre delmål har blitt fulgt opp i mindre grad. Dette skyldes ikke minst at arbeidskapasiteten til de som har oppfølgingsansvar for dette feltet er begrenset.

En hovedkonklusjon i 2001 var at det i mindre grad enn forventet i 1996 var blitt et fellesanliggende for alle medarbeidere og avdelinger i de sentralkirkelige råd.

#### **1.1.2 Arbeidet i bispedømmene og menighetene pr. 2001:**

Så å si alle bispedømmerådene tok opp saken kort tid etter KM 1996 og diskuterte planer for oppfølging. De færreste ser ut til å ha vedtatt en konkret og helhetlig handlingsplan på

---

<sup>1</sup> Fondsforvaltning, Merkeordning for rettferdige varer, Ressursbevissthet, Bruk av tid og penger, Menneskesynet i forbrukerkulturen, Urbefolkninger, Gjeldssanering for de fattigste land, Klima, Grønn skatt.

bispedømmenivå. Derimot ble i de fleste tilfellene konkrete punkter for egen drift besluttet gjennomført. Steder hvor dette tema har vært i fokus er svært forskjellig: fra stiftsdager, møter med alle ansatte, prostemøter, konferanser til visitaser. I mange tilfeller sendte man også skriftlig informasjon og oppfordring til menighetene. Ansvar for oppfølgingen og koordinering har oftest ligget hos diakonirådgiveren. De mest konkrete tiltak synes å ha fungert best til å engasjere både bispedømme- og menighetsnivå.

Rapporten 2001 sier også at den mest omfattende, jevne og systematiske oppfølgingen har foregått i Bjørgvin, hvor ikke en enkeltperson, men en egen ressursgruppe med ildsjeler både på bispedømmekontoret og fra noen menigheter har fulgt saken. Her ble arbeidet integrert i Bergens Lokal Agenda 21- arbeid, og skjedde i samarbeid med Miljøheimevernet. Mennesker som er engasjert i Korsvei-bevegelsen var ofte sentrale i arbeidet.

Mange steder har utskifting av medarbeidere, ubesatte stillinger og omorganisering på bispedømmekontorene ført til mindre oppfølging over tid. Sommeren 2001 svarer de fleste at temaet har vært mindre på agendaen, og at menighetenes bevissthet rundt dette tema er avtagende. Det finnes ingen oversikt over dette arbeidet og man vil ikke være for negativ, men mye tyder på at det i svært liten grad har vært laget konkrete målsettinger på menighetsnivå. Bare Tunsberg og Hamar mener å se en større bevissthet lokalt. Alle steder etterlyser man enkle og konkrete tiltak som menighetene kan gjennomføre. Bare svært få av landets menigheter har tydelig engasjert seg i oppfølgingen, og i alle tilfeller er det noen "ildsjeler" (ansatte eller frivillige) som bærer engasjementet. Ikke sjelden er resten av menigheten likegyldig, i noen tilfeller også avvisende i forhold til engasjementet.

Rapporten slår fast at **nettverket for miljø og rettferd og nettsidene [www.kirken.no/miljo](http://www.kirken.no/miljo)** for disse ildsjelene er en god mulighet til å gi hverandre informasjon, inspirasjon og et sted for å utveksle erfaringer. Nettverket og nettstedet er i liten grad kjent i menighetene i 2001.

Flere bidragsyttere til rapporten peker på at klar tale fra prestene er viktig for å holde saken levende i menighetens bevissthet.

## **1.2 Kirkemøtet 2001, merknader og vedtak for veien videre:**

KM 2001 konstaterer at rapporten fra oppfølgingen av "Forbruk og rettferd" viser et variert bilde av engasjement og aktiviteter. Det fremheves at de sentralkirkelige råd har utarbeidet en handlings- og fremdriftsplan for arbeidet og drøftet denne med kontaktpersoner i bispedømmerådene. Disse årlige kontaktmøtene har vært viktige for å gi inspirasjon og for utveksling av erfaringer. KM sier:

"Det har også vært holdt større seminarer, ofte med biskopene som sentrale personer, hvor kontaktene med både myndighets- og organisasjonsliv er blitt styrket. Den norske kirke har også i stadig større grad blitt invitert til, og deltatt i arrangementer innenfor dette feltet. Ett arrangement som særlig kan nevnes, er Synergi 21 i Stavanger i oktober 2001. Her deltok Den norske kirke i både plenumsdebatt, seminarer og på utstillingsområdet."

KM 2001 viser til rapporten til Kirkemøtet 1998 hvor det sies at man er kommet et stykke på vei, og at det viktigste kanskje har vært den gryende samtalen som har vært ført innover i menighetene etter KM 1996. Men man savnet i 1998 den offentlige samtalen med representanter for kirken og politikere, næringslivsledere, kultur- og samfunnsinstitusjoner.

Tre år senere ser bildet noe annerledes ut: Med noen få unntak, synes den gryende samtalen i menighetene mange steder å drukne i alle andre saker som påkaller oppmerksomhet. Samtidig er det interessant å merke at kontakten med næringslivet har økt, både gjennom etisk handel og som følge av interesse for kirkens etiske råd knyttet til spørsmål om miljø og menneskerettigheter.

På bakgrunn av rapportene fra hele landet i 1998 og 2001 bekreftes inntrykket av at det er noen enkeltbispedømmer og menigheter som kan tjene som forbilder for andre. Her har ”ildsjeler” blant ansatte og frivillige medarbeidere bidratt til å holde engasjementet høyt.

Noe som korrigerer dette noe negative inntrykket ut i fra bispedømmenes rapportering, er en **forskningsrapport** som ble lagt frem for KM 2001: KIFO- undersøkelsen ”Grønn vekking? Kirkefolkets forhold til miljøutfordringene” bekrefter at det likevel har skjedd mye viktig arbeid i kirken, både holdningsmessig og faglig. Den viser at de kirkeaktive har beveget seg i mer miljøvennlig retning, særlig hva gjelder vilje til å forsake noe av egen levestandard for å fremme miljø og større rettferdighet. KIFO-rapporten forklarer denne tendensen blant annet med behandlingen og oppfølgingen av saken ”Forbruk og rettferd”. Disse endringene av holdninger og handlinger skjer i motsetning til befolkningen i Norge for øvrig. Generelt er tendensen at jo bedre vi får det materielt sett, jo mindre miljøbevisste blir vi. Mange kristne har dessuten valgt å kanalisere sitt engasjement gjennom ulike miljøorganisasjoner, viser forskningsrapporten fra KIFO. Prosentvis er mer enn dobbelt så mange kirkeaktive medlemmer av en miljøorganisasjon (9,5%) enn i befolkningen i gjennomsnittet (3,7%).

KM-komiteen understreker det positive som er skjedd i årene etter Kirkemøtet 1996:

”Vi har sett mange eksempler på oppbrudd, handling og håp, og Den norske kirke ønsker å bidra til å danne en motkultur til et samfunn som lar pengene styre livene våre i altfor stor grad. Dette engasjementet må videreføres med en tydelig bibelsk forankring. Kampen mot forbrukersamfunnets dominerende verdier utspiller seg i kjernen av vår kristne tro, og må derfor tydelig løftes opp i forkynnelsen.”

Komiteen gir videre en teologisk begrunnelse for engasjementet:

”Gud har betrodd oss oppgaven som forvaltere av skaperverket. Guds skaperverk har verdi også uavhengig av nytteverdien for mennesket. Treenighetslæren, med Gud som skaper og opprettholder av verden, Jesus Kristus som frelser og forløser, og Den hellige ånd som opprettholder av troen og fellesskapet, kan gi inspirasjon til mange i deres miljøengasjement. Bibelen er en rik kilde å øse av for å prise naturens storhet, blant annet slik vi finner det i Salmenes bok. Dersom vi fjerner oss fra skaperverket fjerner vi oss også fra Skaperen.”

Komiteen mener at det er avgjørende å hente kraft ved kilden. En mulighet kan være at menighetene lanserer en årlig refleksjonsuke der de tar en pause fra sine vanlige

aktiviteter og bruker ressursene til stillhet, bønn, refleksjon og samtale om hva som er "det gode liv".

Komiteen ser med glede at kirkens røst er etterspurt av mange i samfunnet. Komiteen merker seg at Naturvernforbundets landsmøte mener at Den norske kirke i de siste 10 årene har blitt stadig mer synlig som opinionsdanner og oppfordrer kirken til å våge å være enda mer uredde i konkrete miljø saker, og at Miljøheimvernets leder sier at han ikke ser mange andre organisasjoner som har et tilsvarende potensiale til å hjelpe mennesker til oppbrudd fra forbrukerideologien. Komiteen deler dette synet og vil derfor understreke kirkens betydning som kritisk røst i samfunnet.

KM-komiteen gir etter dette en gjennomgang av alle delpunktene og aktualiserer deres videre oppfølging. Til slutt sies det:

"Komiteen ser at det er gjort mye godt arbeid av enkeltmennesker, menigheter og de kirkelige rådene. Det er likevel ikke grunnlag for å si at vi har nådd alle de målene vi satte oss. Det er fortsatt behov for både syndsbejelse og tydelig forkynnelse på dette området. Vi må likevel kunne si at vi kan ta noen konkrete steg av gangen, og at den enkelte – alene og i fellesskap med andre – kan gjøre noe ut fra sine forutsetninger. Komiteen ser at det er en viktig forutsetning at det settes av tilstrekkelige menneskelige og økonomiske ressurser for å møte de store utfordringene som ligger i denne saken. Både sentralt og lokalt må saken også ses i sammenheng med Kirkemøtevedtakene vedr. Plan for dåpsopplæring, Frivillig medarbeiderskap, Ung i kirken og Kirkens møte med den åndelige lengsel i vår tid. Saken krever også i fremtiden fortsatt planmessig arbeid og jevnlig rapportering av status."

#### Fra KM-vedtaket 2001:

Saken har et omfattende vedtak med 8 underpunkter som samtidig viser til komiteens merknader når det gjelder den konkrete oppfølgingen. Her sies det bl.a.:

- Perspektivene fra "Forbruk og rettferd" må være grunnleggende for alle sider i kirkens arbeid. **Visjonen må være å gjøre kirken til verdens største miljøbevegelse.**
- Det understrekes nødvendigheten av å fortsette arbeidet fremover og bispedømmenes nøkkelrolle mellom sentrale og lokale ledd. Bispedømmerådene oppfordres til å danne regionale ressursgrupper etter modell fra Bjørgvin.
- KM oppmuntrer biskopene til å videreføre og fornye sitt samfunnsengasjement, både som representanter regionalt og nasjonalt i konkrete spørsmål. Dette tema må være en naturlig del av bispevisitasene. Kirkemøtet oppfordrer biskopene til i fellesskap å utforme et hyrdebrev om miljø og rettferd, for å understreke den klare sammenhengen mellom tro og liv som tar hensyn til miljø og rettferdighet.
- KM anmoder de kirkelige utdanningsinstitusjonene om å integrere disse spørsmålene i all utdanning og videreutdanning.
- KM ber Kirkerådet om å tilrettelegge for nødvendig økonomi og bemanning.

- KM støtter at dette arbeidet er del av internasjonalt kirkelig samarbeid, særlig gjennom KVs program "Justice, Peace and Creation" og European Christian Environmental Network (ECEN) og ber de sentralkirkelige råd å videreføre deltakelsen i internasjonalt og økumenisk samarbeid.

## 2. Arbeidet i de sentralkirkelige råd 2002- 2007

I de sentralkirkelige råd har flere avdelinger og rådgivere være involvert i oppfølgingen av enkelte tiltak på dette arbeidsfeltet og det samarbeides om dette. Spesielt internasjonalt politisk rådgiver i MKR og daglig leder for KUI er aktiv i forhold til mange av problemstillingene. I Kirkerådet er det særlig rådgiver for kirke og samfunn som i den omtalte perioden på flere måter er blitt sentral i samordning og koordinering av arbeidsfeltet, bl.a. ved å være

- saksansvarlig for feltet i Kirkerådet
- representere kirken og arbeidsfeltet i nettverk og samarbeidstiltak nasjonalt og internasjonalt (og delvis også lokalt i menigheter)
- representere feltet overfor myndigheter, offentlighet og media
- kontakt for bispedømmenes ressursgrupper og saksansvarlige
- sammen med web-ansvarlig drifte kirkelig nettverk for miljø, forbruk og rettferd og nettsidene "www.kirken.no/miljo"
- ta initiativ til nasjonale tiltak og deltar i utarbeidelse av verktøy
- være kontaktpunkt mellom et nettverk av ildsjeler og offisiell kirkestruktur.

### 2.1 Årene 2002-2006

2002 startet umiddelbart oppfølgingen av KMs vedtak om videreføring og forankring av miljø, forbruk og rettferd i Dnk. Sentralt ble videre utvikling av kristent nettverk for miljø, forbruk og rettferd og nettsidene [www.kirken.no/miljo](http://www.kirken.no/miljo), sammen med web-redaktøren som nå var ansatt i en prosjektstilling i Miljøheimevernet i Hordaland. Hjelp til oppstart av regionale ressursgrupper i Nidaros og Stavanger etter modell fra Bjørgvin var andre viktige oppgaver. På kirkefagmesse "Kirke 2002" var det et eget stort "Forbruk og rettferd"s torg. Her var det også seminar om samarbeidsprosjektet "Kirkeoppvarming, miljøriktig og energieffektiv", et flerårig samarbeidsprosjekt som KR var sentral deltaker i.

Å sikre finansieringen for dette voksende arbeid i kirken har vært et sentralt anliggende. I oktober 2002 deltok Kirkerådet sammen med Grønn Hverdag i en høring i Stortingets miljø- og energikomité. Her la Kirkerådet og Grønn Hverdag fram et forslag om oppretting av en ny post på Miljøverndepartementets budsjett for støtte til opplysnings- og mobiliseringstiltak i regi av organisasjoner som ikke har miljøvern som sin primære oppgave. Dette førte ikke til synlige resultater.

Allerede tidlig på våren 2003 deltok en del kirkelige deltakere med nåværende biskop i Sør-Hålogaland i spissen i et seminar i Sellafield om dette atomanleggets innvirkninger på miljøet i Nordsjøen. Utgangspunkt var det lokale initiativet "Lofoten mot Sellafield" hvor kirken er en sentral deltaker og de norske biskopers opprop til den anglikanske kirken og regjeringen i saken sommeren 2002.



Forøvrig ble miljøseilassen "Protecting the riches of the seas- the North Sea Sailing Seminar 22-25 june 2003" en meget viktig sentral aktivitet dette året. Seminaret i forkant av KEK-konferansen i Trondheim hadde undertittel "a church initiative for dialogue on sustainable development". Den norske kirke samlet over 60 representanter fra politikk og forvaltning, forskning, miljøvern og næringsliv i Norge sammen med representanter fra kirker fra åtte land rundt Nordsjøen til en pilgrimsreise som gikk fra Egersund/ Stavanger til Trondheim. Underveis og gjennom dagsseminarer drøftet deltakerne hva bærekraftig utvikling betyr for Nordsjøen og landene rundt. Deltakerne forfattet og undertegnet til slutt "The Geiranger declaration on responsible stewardship" som oppsummerer inntrykk og erfaringer fra reisen og har konkrete utfordringer til Europas kirker, regjeringer rundt Nordsjøen og til EU. Denne seilassen fikk mye oppmerksomhet i media og førte også til ny behandling av miljø, forbruk og rettferd på Kirkemøtet samme år. I saken "Vern om havet" fattet Kirkemøtet et vedtak i 12 punkter. Her sies det bl.a.:

"Kirkemøtet ber Kirkerådet og bispedømmerådene å intensivere et strategisk samarbeid på feltet "Forbruk og rettferd" som sikter på utarbeidelse / revisjon av en forpliktende handlingsplan i løpet av 2004. Kirkemøtet ber bispedømmerådene om å etablere regionale ressursgrupper for dette feltet i løpet av våren 2004. Kirkemøtet ber Kirkerådet ta initiativ til en felles strategikonferanse om dette tema høsten 2004. Nødvendig økonomi og bemanning må drøftes med utgangspunkt i kirkens aktuelle situasjon, men også med dristighet og mot til satsing og nytenkning.

...

Vern om skaperverket og takknemlighet for skapelsens gaver er forsømte temaer i vår teologi og gudstjenestefeiring. Kirkemøtet vedtar å innføre en skaperverkets dag/skaperverkets periode i Den norske kirke. Kirkerådet forbereder innføringen f.o.m. kirkeåret 2005/2006."

I **november 2003** presenterte Kirkerådet sitt arbeid med miljø, forbruk og rettferd i et møte med statssekretærene fra kirke-, miljø- og barne- og familiedepartementet (forbruk). Hensikten var å vise hvilket potensial som ligger i en bred mobilisering av kirken for miljøet, samt å forsøke å skaffe en prosjektfinansiering fra regjeringen til dette arbeidet. Statssekretærene ga uttrykk for at dette arbeidet var relevant, og sa at på vegne av sine departementer ville drøfte hvordan prosjektet kunne få støtte i fremtiden. For kirken har det vært et problem at dette mangesidige engasjement for en bærekraftig utvikling lett kan falle "mellom alle departementale stoler".

Høsten **2004** ble det avholdt en strategikonferanse på Kjerringøy med stor deltakelse fra ledernivået i Dnk og fra KN/ Changemaker, Norges kristne råd og Korsvei. Her ble det bestemt å etablere en nasjonal arbeidsgruppe for feltet som skulle koordinere arbeidet på feltet og være nasjonal kontaktgruppe for de regionale ressursgruppene som nå var etablert i de fleste bispedømmene. Her ble det også formulert en felles plattform for det videre arbeidet (se nettsidene [www.kirken.no/miljo](http://www.kirken.no/miljo) under "Om nettverket").

**2005** ble det for første gang utarbeidet ressursmaterieell til feiring av en "Skaperverkets dag" i kirkeåret i tiden mellom pinse og kirkeårets slutt. Dette var relatert til markeringen av Friluftslivets år 2005, og menighetene ble oppfordret til å feire denne dagen som friluftsgudstjeneste og gjerne i samarbeid med lokale lag og foreninger.

I 2005 mottok Kirkerådet på søknad for første gang støtte (kr. 500.000) fra Miljøverndepartementet for arbeidet med prosjektet "Grønne menigheter". Etter konferansen på Kjerringøy hadde Kirkerådet søkt om støtte til et flerårig prosjekt, hvor det skulle opprettes deltidsstillinger (50 %) i bispedømmene. Tildelingen kom i april for inneværende år, skulle gå til utadrettede informasjonstiltak og hadde ingen lovnader for videre støtte fremover. På bakgrunn av dette ble midlene utover finansiering av en nasjonal prosjektkoordinator og web-redaktør, ikke brukt til å opprette stillinger, men gikk til konkrete og svært forskjellige tiltak i bispedømmene. Det ble sendt en omfattende rapport om arbeidet til miljøverndepartementet.

Ungdommens kirkemøte 2005 i Alta behandlet en sak om miljø og rettferd og sendte i denne forbindelse i etterkant et brev til alle partier og ungdomspartier

Også i 2006 tildelte miljøverndepartementet kr. 500.000 til utadrettet informasjonsarbeid på miljø gjennom prosjektet "Grønne menigheter". Etter å ha utarbeidet "bransjekrav" for menigheter, gravlunder og kirkelige fellesråd i samarbeid med Stiftelsen Miljøfyrtårn og Grønn Hverdag, ble det nå spesielt fokusert på å få de første menigheter og fellesråd miljøfyrtårnsertifisert. Samtidig arbeidet både sekretariatet i de sentralkirkelige råd, flere bispedømmekontorer og KN med miljøledelse i egen virksomhet. Denne støtten er redusert til kr. 300.000 av MD i 2007, samtidig som man bevilget egen støtte til kirkens deltakelse i markering av Verdens miljøverndag i Tromsø i juni 2007.

## **2.2 2007: Klimafokus og markering av Verdens miljøverndag i Tromsø og resten av Norge**

Norge ble bedt av UNEP (FNs miljøorganisasjon) å være vert for markeringen av Verdens miljøverndag i 2007. Under tema "Melting ice – a hot topic" ble det arrangert en rekke tiltak i Tromsø i begynnelsen av juni. Miljøverndepartementet hadde henvendt seg til Den norske kirke med spørsmålet om kirken kunne arrangere en miljøgudstjeneste med økumenisk og internasjonal preg i begynnelsen av denne markeringen. Dnk tok i mot denne utfordringen og ønsket samtidig at dette skulle kombineres med feiringen av "Skaperverkets dag" i menighetene.

I forkant av Verdens miljøverndag 2007 laget Den norske kirke sammen med Norges Kristne Råd et ressurshefte. Heftet er distribuert til alle menighetskontor, og til medlemskirkene i Norges Kristne Råd. Deler av materialet er gjort tilgjengelig på nynorsk og engelsk i elektronisk format. Den engelske versjonen ligger på internettsidene til Kirkenes Verdensråd.

Materialet er blitt godt mottatt av lokalmenighetene og er blitt brukt til å forberede gudstjenester 3. og 10. juni. Presseoppslag fra hele landet vitner om stor aktivitet rundt dette tema.

### **Seminar om klimaendringer for unge ledere i kirker og organisasjoner (1. - 3. juni)**

22 unge delegater fra ulike bispedømmer i Norge, enkelte ungdomsorganisasjoner, Norges Kristne Råd og internasjonale gjester for Kirkenes Verdensråd var invitert til et seminar i forkant av miljøgudstjenesten.

Programmet presenterte utfordringene klimaendringer utgjør i de ulike deler av verden; teologiske perspektiver i forhold til miljøvern og klimautfordringene og handlingsalternativ.

Seminardeltagerne viste stort engasjement, interesse og forståelse i forhold til klimautfordringene. De internasjonale deltagerne fra Nigeria, Sør-Afrika og Stillehavet brakte med sine personlige erfaringer videre dimensjoner til seminaret. De ga et ansikt til hvordan klimaendringer på ulike måter berører menneskers liv. Gjennom deres fortellinger ble de norske ungdommene berørt.

De to teologiske refleksjonene/ bibeltimene tok for seg miljøutfordringene fra urfolks spiritualitet og fremtids- og håpsbilder fra Johannes Åpenbaring. Begge tydeliggjorde et teologisk fundament for hvordan vi som kristne er kalt til å bevare skaperverket.

### **Uformell samling i Grønnåsen menighet**

Lørdag 2. juni arrangerte Nord-Hålogaland bispedømmeråd en uformell samling og middag for ca 80 økumeniske gjester, deltagere fra ungdomskonferansen og lokale medhjelpere i Grønnåsen kirke. Samlingen markerte starten for det videre samværet og den økumeniske deltagelsen under markeringene av Verdens miljøvern dag 2007 i Tromsø.

### **Økumenisk gudstjeneste i Tromsdalen kirke**

"Hva er det vi har gjort?" Avisen Nordlys tyr til gudstjenestens kyrierop når den i sin leder oppsummerer klimautfordringene. Lederen skriver videre: "Og aldri har budskapet fra kirken vært viktigere; det handler om å redde selve skaperverket." Lederen kommenterer videre det som skjedde i kirken og nede i fjæra. "Det var gripende – og enda et bevis på at en talerstol i en liten by i utkanten av verden er egnet til å sende mektige budskap langt. Veldig langt." Den danske avisen Politikken skriver at "Religiøse ledere kan måske gøre, hva forskere og miljø fortalere ikke har formået: overbevise de siste dages stædige om, at klimaendringene skal bremses nu." I etterkant av gudstjenesten har også Dagbladet beskrevet kirkenes rolle i klimakampen som betydningsfull – og trykker en bønn for å dokumentere dette.

Med sine uttrykk åpnet gudstjenesten en ny dimensjon for mange. Gudstjenesten åpnet opp for *undring og takknemlighet* i møte med skaperverkets mangfold, *selverkjennelse og klage* i møte med miljøutfordringer, *solidaritet og kjærlighet* i møte med skaperverkets og menneskers lidelse, *forsakelse* i møte med egen livsstil og forbruk, og *håp* i møte med utfordringene og det ansvaret Gud har gitt oss.

Er det kanskje slik at det er når vi som kirke gir liturgiske uttrykk for vårt miljøengasjement at vi virkelig blir sett og hørt? Hvordan kan vi som kirke videre styrke slike uttrykk i vårt gudstjenesteliv?

Gjennom at våre gjester fra Afrika og Stillehavet fikk en stemme under gudstjenesten speilet gudstjenesten den gjensidige avhengigheten i det globale fellesskapet. Hvordan kan vi som kirke videre være med å styrke samarbeidet med andre kirker om klimaendringer og miljøspørsmål?

Ved å invitere en muslimsk kvinne, tidligere miljøvernminister i Iran Dr. Mahsoumeh Ebtekar, til å gi en hilsen under gudstjenesten ble rommet åpnet for videre deltagelse. Mange opplevde det som positivt at vi under en gudstjeneste også kan gi uttrykk for hvordan

klimaendringene rammer alle mennesker uavhengig av tro og livssyn og at den løfter opp betydningen av behovet for samarbeid over religiøse skillelinjer for å møte utfordringen.

Dette var første gang et religiøst trossamfunn var integrert i hovedmarkeringen av Verdens Miljøverndag som har blitt holdt siden 1974. Den norske kirke har gjennom sitt samarbeid med staten vist vei for hvordan dette kan gjøres. Lederen av FNs miljøprogram var blant de som var begeistret for kirkenes rolle under markeringene i Tromsø. Gjennom kontakt med KV og kirkene i neste vertsnasjon (New Zealand) kan vi være med på å sikre at de gode erfaringene fra Tromsø kan bli brakt videre. På den måten kan Den norske kirke være med å hjelpe FNs miljøprogram i å skape bredde også under fremtidige markeringer av FNs Verdens miljøverndag.

Erkebiskop Desmond Tutus deltagelse var viktig for hele markeringen av Verdens miljøverndag – ikke bare for gudstjenesten hvor han holdt prekenen. Tutu ga oppmerksomhet og autoritet til det som ble sagt og gjort i Tromsø. ”Velg livet – erkebiskop Tutu med sterk miljøappell” var avisen Tromsøs overskrift på forsiden mandag 4. juni. Avisen Nordlys siterer Tutu med ordene: ”Dette er vår siste sjanse- grip den”.

Biskop Kjølås, som også var vert, og biskop Sofie Petersen fra Grønland var liturger. Norske og internasjonale deltakere fra ungdomsseminaret, musikere og kunstnere fra lokalmiljøet og andre steder på Nordkalotten løftet gudstjenesten musikalsk og kunstnerisk. En stor isblokk som kystvakten på oppdrag fra Sysselmannen i Svalbard hadde fraktet til Tromsø illustrerte temaet for Verdens miljøverndag: ”Is som smelter – ett hett tema”.

Blant gudstjenestens gjester var: HKH Kronprins Haakon, miljøvernminister Helen Bjørnøy, bistands- og utviklingsminister Erik Solheim, direktør for UNEP Achim Steiner, og representanter for Kirkenes Verdensråd og forskjellige kirke- og trossamfunn.

### **Panelsamtale i Tromsø domkirke: "Does faith make a difference? Faith communities and climate change."**

Søndag ettermiddag ble det invitert til en panelsamtale i Tromsø domkirke. Professor Barbara Rossing fra ELCA, LWF, og professor i Det nye testamentet i Chicago, generalsekretær Samuel Kobia, Kirkenes Verdensråd, Biskop James Jones, Den anglikanske kirke, Tore Johnsen, leder av Samisk kirkeråd og biskop Tor B. Jørgensen, Sør-Hålogaland deltok i panelet.

### **Brundtlandmarkering og klimaseminar.**

Flere av kirkens deltagere deltok også under mandagens program, 4. juni. Statsministeren var vert for Brundtlandmarkeringen hvor både statsministeren og Gro Harlem Brundtland talte. To av kirkens gjester i Tromsø (Desmond Tutu og Mahsummeh Ebtekar) deltok i panelsamtalen ledet av statsråd Erik Solheim. På hver sin måte var de med på å rette fokus på alvoret i forhold til klimautfordringene samtidig som de rettet fokus på den rollen som religioner har.

Flere av våre gjester deltok under en lunsj med statsminister Jens Stoltenberg som bekreftet kirkens rolle og mandat i miljøsaken.

I den faglige debatten under klimaseminaret var det en rekke av deltakerne som pekte på at størrelsen på problemene og nødvendige tiltak krever atskillig mer enn tekniske løsninger.

Lederen for FNs klimapanel, Rajendra Pachauri sa bl.a.: "A paradigmchange have to come in the thinking of people. We need change in mind and behaviour."

Flere sa også eksplisitt at dette krevde en involvering av religioner og livssyn. Det samme krevde nobelprisvinner Wangari Mathai på et seminar i regi av Sofie-stiftelsen 5. juni i Oslo. Sofieprisvinneren og inuitten Sheila Watt-Cloutier sa på samme konferanse: "We have to change the fokus from the head to the heart." Alle disse bidragene understreker betydningen av at kirken er engasjert i disse spørsmål.

#### **Takk fra miljøvernministeren**

Statsråd Helen Bjørnøy kom ca. en uke etter markeringen sammen med to medarbeidere fra MD til Kirkens Hus for å takke Den norske kirke ved Mellomkirkelig råd for samarbeidet rundt markeringene av Verdens miljøverndag.

Bjørnøy la vekt på hvordan vi som kirke har vært med på å legge til rette for mange lokale markeringer og gudstjenester i tillegg til Tromsø. Hun oppfordret til videre arbeid med liturgiske ressursmateriale i forhold til miljøspørsmål. Hun pekte også på betydningen som Den norske kirke har som forbindelse med det globale kirkefelleskap og oppfordret oss til å utvikle dette videre.

#### **Ungdommens kirkemøte 2007**

UKM 2007 på Ulsteinvik hadde valgt klima og miljø som hovedsak. Her ble bl.a. impulsene fra klimaseminaret for ungdomsledere i Tromsø tatt opp. Det ble gjennomført et "klimabudbringer-seminar" i samarbeid med WWF, som senere skal gjennomføres som en kursing av aktuelle miljøbudbringere/ kursholdere i kirken i forskjellige regioner i landet. Under overskrift "økologisk tro" vedtok UKM en uttalelse som ønsker å forankre miljøengasjementet helt sentralt i den kristne tro, samtidig som det gis konkrete utfordringer til bl.a. hver enkelt, kirken og regjering.

#### **Klimakampanjen, klimauttalelser og nettverksarbeid**

Dnk har også engasjert seg i forbindelse med klimakampanjen. "Be og arbeid for klimaet vårt" var overskriften over en uttalelse som Den norske kirkes ledelse sendte ut i forbindelse med FNs klimarapport i februar. Allerede høsten 2006 vedtok Komite for internasjonale spørsmål (KISP) en klima-uttalelse og i februar 2007 vedtok Mellomkirkelig Råd en uttalelse som bygger på dette. Alle uttalelser og pressemeldinger i forbindelse med dette er tilgjengelig på kirkens nettsider.

Kirken jobber med miljø fremfor alt i nettverk sammen med mange andre organisasjoner, blant annet Grønn Hverdag, Forum for utvikling og miljø og Kirkens Nødhjelp. Dette skjer også i klimakampanjen. Dnk forsøker derfor fremfor alt å mobilisere hele vårt landsdekkende nettverk av ca. 1300 menigheter for å være møteplass, talerør og deltaker i de aktivitetene som skjer i forbindelse med klimakampanjen. Det promoteres bl.a. fasteaksjonen "Forglemmegei", Roadshowet "Himmel og hav", Klimatest og Klimaløfte.

### **3. Arbeidet i bispedømmer og menigheter 2002- 2007**

I 2001 ble bispedømmerådene bedt om å beskrive utviklingen i saken med hjelp av følgende spørsmål:

1. Er deres inntrykk at denne tematikken er mer i menighetens bevissthet, holdning og handling i dag enn 1998 eller 1996?
2. I hvilken grad har menighetene fulgt opp Kirkemøtets oppfordring om at "klare målsettinger må utformes for virksomheten i forhold til de nevnte utfordringer, med regelmessige rapporteringer for å vurdere fremdriften"?
3. I hvilken grad er dette arbeidet integrert i bispedømmenes øvrige arbeidsfelt? Kjenner dere til "nettverk for miljø og rettferd" og nettverkets internettsider "kirken.no/miljo"? Hvordan vurderer dere betydningen av dette nettverket for arbeidet i lokalmenighetene og på regionalt plan?

Korte sammendrag fra besvarelsen i 2001 er tatt med i det følgende for å gi et bakteppe for å vurdere utviklingen.

Våren 2007 ba Kirkerådet i et brev bispedømmene om en tilsvarende evaluering med hjelp av følgende spørsmål:

1. Hvordan er arbeidet forankret i bispedømmekontoret?
2. Er det etablert en egen ressursgruppe for feltet? Hvorfor/ hvorfor ikke?
3. Er det etablert et samarbeid mellom biskopen og ressursgruppen? Hvorfor/ hvorfor ikke?
4. Er temaet synlig tilstede ved bispedømmets kurs og/ eller temadager og andre kontaktpunkter med ansatte og frivillige?
5. Er dette tema del av samtaler/ programmet under biskopens visitaser?
6. Hvordan oppleves kontakten mellom bispedømmet og sentralkirkelige instanser/ Kirkerådet på dette feltet?
7. Hvordan vurderes nettsidene og nettverkets arbeid?
8. Hvordan er kontakten mellom bispedømmet og menighetsnivået?
9. Har dere utviklet egne tyngdepunkter/ egne temaer i bispedømmet?
10. Hva oppleves som spesielt positivt og spesielt vanskelig?
11. Hvilke behov for økonomiske midler eller support ser dere hos dere?

#### **3.1. Nord-Hålogaland**

Fra besvarelsen i 2001:

Status for vårt engasjement hva gjelder oppfølging av "Forbruk og rettferd" må en kunne si er slik den var i 1999. Dessverre har vi ikke fått fulgt opp tiltaket i den grad vi skulle ønske og hadde planer om da vi satte i gang med bl.a. utarbeiding av "Plan for "Forbruk og rettferd".

Vi har ikke fått noen tilbakemeldinger fra menighetene våre hva som er gjort fra deres side, men vi er ganske overbevist, etter det kjennskap vi har fått ved besøk i menighetene, at mange av dem er bevisste på saken, og i noen grad har fulgt det opp. Graden av "handlinger" er det vel bare den enkelte menighet som kan svare for.

Som et forestående tiltak fra vår side er å be om tilbakemelding fra menighetene hva de har gjort i denne saken/om de har gjort noe.

#### Rapport 2007:

##### *Forankring og ressursgruppe*

Staben ved Nord-Hålogaland bispedømme har et felles fokus på arbeidsfeltet. Dette gjelder særlig i forbindelse med sertifiseringa av Nord-Hålogaland bispedømmekontor som miljøfyrtårn. Kontoret ble godkjent som miljøfyrtårn 15. februar 2006.

Utviklingsavdelingen ved bispedømmekontoret forankrer videre arbeidsfeltet i hovedsatsingsområdet Ung i Kirken. Rådgiver for undervisning har vært saksbehandler på arbeidsfeltet. Biskopen er jevnlig oppdatert på fagområdet og fokuserer blant annet på bispedømmekontoret som positiv eksempel som miljøfyrtårn.

Det har ikke vært opprettet ressursgruppe for feltet. Noen av årsaken er at det er kostbart å samle en ressursgruppe som representerer hele bispedømme og at det ikke har vært nok kapasitet på bispedømmekontoret til å organisere og delta i en ressursgruppe.

##### *Synliggjøring av temaet*

Nord-Hålogaland bispedømmeråd arrangerte ungdommens kirketing for ungdom i bispedømmet 25.-27. mai 2007. Her ble temaet arbeidet med gjennom et eget seminar. Ansatte ved bispedømmekontoret var meget aktive i forberedelsen og gjennomføringen av miljøseminaret for ungdom 1.-3. juni og ved miljøgudstjenesten 3. juni i Tromsdalen kirke. Rådgiver for undervisning har god kontakt med ansatte i Grønn Hverdag. Dette gjelder særlig i utveksling av informasjon og samarbeid om tiltak som for eksempel "Sykle til jobben" i Tromsø by.

Hammerfest menighet ble utfordret til å bli et miljøfyrtårn. Ved hjelp fra bispedømmekontoret ble både menighetsrådet og fellesrådet godkjent som miljøfyrtårn høsten 2006. Dette var en av de første menighetene i Norge som ble miljøfyrtårn og vi tror at det gir gode signaler til andre menigheter i bispedømmet.

##### *Kontakten med kirkerådet/menigheter*

Kontakten mellom kirkerådet og bispedømmet oppleves greit. Det er knappe ressurser i staben på bispedømmekontoret til å gjennomføre mange ulike tiltak på arbeidsfeltet. Det er blant annet behov for økonomisk bidrag til å arbeide tettere opp mot menigheter og prostier. Det er behov for å arrangere informasjonsmøter, seminarer og kurs fra feltet miljø, forbruk og rettferd. Lange avstander og kostbare reiser for ansatte og frivillige medarbeidere en utfordring i Nord-Hålogaland bispedømme.

Nord-Hålogaland bispedømmeråd er medlem av samarbeidsrådet for Kristne Kirker i Barentsregionen - SKKB. Her arbeides det på tvers av de nordligste bispedømmer. Miljø er et av satsningsområdene i samarbeidsforumet. Dette var et av temaene i 10 års-markeringen av rådet høsten 2006. Biskop i Nord-Hålogaland Per Oskar Kjælaas er nå leder av SKKB.

### 3.2 Sør-Hålogaland

#### Fra besvarelsen 2001:

Etter midtveis-rapporten 1998 kan vi peke på følgende konkrete tiltak:

-Ny konferanse i Stamsund om kystsamfunn, ressursforvaltning og etikk, våren 2001.

Denne gang med internasjonal deltakelse.

-Saltdal prestegjeld har deltatt i prosjekt "Kirke og miljø 2000"

-Internasjonal solidaritet har årlig vært fokusert gjennom utveksling av studenter og gjennom kontakt og støtte til den økumeniske diakonale stiftelsen CIDC også i St. Petersburg.

-Prostemøtet, som tok initiativ til konkret oppfølging av de 3x3 klokkeslagene i 1997, er bedt om å evaluere arbeidet så langt og legge strategi for videre engasjement høsten 2001.

Vårt inntrykk er at tematikken generelt ikke er tydeligere i menighetens bevissthet i dag. Unntaket er "rettferdig kaffe" som vi hadde en aksjon på 1997-1999. Klare målsettinger finnes i liten grad.

Arbeidet er integrert i kursing vedr. lokale diakoniplaner. For øvrig i liten grad.

Det tviles på om nettverket og nettsidene er særlig kjent i menighetene med unntak av de spesielt engasjerte som for eksempel i Saltdal og Stamsund.

Generelt tror vi at den enkleste måten å få menigheter flest engasjert på, er konkrete aksjoner av typen kaffestafetter. På bispedømmeplan er det også lettere å holde temaet varmt hvis det kommer initiativ med et konkret opplegg sentralt fra, som bispedømmene kan benytte.

#### Rapport 2007:

Januar 2007 ble det opprettet en 30% rådgiverstilling innenfor feltet, i første omgang for to år, finansert av eksterne midler. Stillingen skal følge opp miljøkontaktene og arbeidet i menighetene lokalt.

- Bispedømmekontoret kartlegger sin miljøpåvirkning, har satt seg mål og utarbeider handlingsplan. Miljøledelse er fra 2005 innarbeidet i virksomhetens styringssystemer. Egen arbeidsgruppe videreutvikler miljøarbeidet.

- Siden 2003 er et utvalg for miljø, forbruk og rettferd aktiv og har stått for avvikling av div. kurs og arrangementer. Denne ressursgruppen leder også arbeidet mot miljøkontaktene i menighetene.

- Nåværende biskop har vært medlem av ressursgruppen siden 2005. Han deltar på møter og holder seg orientert på det som skjer. Biskopen utøver et aktivt miljøengasjement på flere fronter både lokalt, nasjonalt og internasjonalt (bl.a. Sellafield og samarbeid med patriarken av Konstantinopel).

#### *- Kurs, konferanser og lignende:*

Bl.a. seminar om miljøengasjement i menighetene i 2006, eget tema på stiftsdag for alle ansatte i 2006, seminar i forbindelse med SKKBs (Samarbeid av kristne kirker i Barentsregionen) jubileumssamling i Tromsø høsten 2006, samling for menighetenes miljøkontakter januar 2007 (klima), seminar på diakonisamling på Saltfjellet september



2007. Miljø er blitt et av hovedområdene i SKKB-samarbeidet, bl.a. er det planlagt diakonisamling i Oulu i 2008 til tema "sosialt ansvar og miljø". Her har Sør-Hålogaland ansvaret for planleggingen.

-Det er jevnlig kontakt med sentralkirkelige instanser og et godt samarbeid med Kirkens Nødhjelp regionalt og sentralt. Her ble det samarbeid om fasteaksjonen 2007 og klimakampanjen.

- Ressursgruppen videresender informasjon om nettsidene [www.kirken.no/miljo](http://www.kirken.no/miljo) og fra kirkelig nettverk for miljø, forbruk og rettferd. Dette har vært lite kjent fra før.

- Vi bruker også aktivt bispedømmes nettside for å informere og inspirere menighetene.

*-Kontakten mellom bispedømmet og menighetene:*

Det er nå opprettet miljøkontakter i 36 av 90 menigheter. Disse får jevnlig informasjon, tips og tilbud om besøk og hjelp lokalt. Det er opprettet en miljøpris for en menighet som utmerker seg innen feltet. Den deles ut i forbindelse med stiftsdagene 2. hvert år.

*-Egne temaer i bispedømmet:*

Oljeboring i nord ble fulgt opp med egen uttalelse og seminar, klimaspørsmål arbeides med i samarbeid med KN, markering av Verdens AIDS-dag, og det tidligere nevnte SKKB-samarbeid. I tillegg har soknepresten i Hamarøy vært frikjøpt i 50% for å arbeide med forsoning mellom den lulesamiske og den norske befolkningen. Og kulturen i Nord-Salten.

*-Positivt/ negativt:*

Nye tiltak fra menighetenes side engasjere nye frivillige innenfor menighetens arbeid. Engasjementet har økt betraktelig ut over våren 2007. Klimakampanjen, Verdens miljøverndag og Skaperverkets Dag 2007 synes å fenge. Nå kommer det meldinger fra menigheter som har planlagt egne arrangement med lokale tilsnitt.

Det er i utgangspunkt en viss skepsis til oppgaver som kommer "ovenfra". Derfor er det viktig at menigheten selv får et eierforhold til feltet.

*- Behov for økonomiske midler og support:*

Arbeidet på feltet har vokst og behovet for økt kapasitet fra bispedømmets side har vært merkbart. Vi ønsker mer økonomisk støtte for å kunne opprettholde og øke prosjektstillingen. Forslaget om en felles kursing av "miljøbudbringere" med en eller flere presentasjonspakker blir godt mottatt. Vi trenger materiell til markeringer/ stands/ aksjoner i menighetene.

### **3.3. Nidaros**

Fra besvarelsen i 2001:

Bispedømmekontoret har ikke systematisk vært i kontakt med menighetene ang. denne evalueringen, men har inntrykk at menigheten gjerne vil gjøre mer, men mangler konkrete verktøy å hjelpe seg med. Forbruk og rettferd er innarbeidet i bispedømmerådets virksomhetsplan, og vil også bli brukt når nye menighetsråd skal kurses i løpet av neste vår.

Menigheten trenger hjelp til helt konkrete tiltak som er enkle å gjennomføre.

Høst 2001 skal det gjennomføres en konferanse med tittel "Som Gud på jorden" i samarbeid med bl.a. fylkesmennene i Sør- og Nord-Trøndelag. Denne konferansen er en oppfølging av en konferanse om etikk og naturforvaltning i Trondheim høsten 1997, der rapporten "Som gjester på jorden" ble til.

#### Rapport 2007:

Nidaros bispedømmeråd opprettet januar 2002 en ressursgruppe innen feltet miljø, forbruk og rettferd. Rådgiver for diakoni er sekretær for gruppen. Fagfeltet tas opp som temadrøfting i bispedømmerådet en gang i året. Biskopen holder kontakt med gruppen gjennom rådgiver i diakoni, på temadrøftingene i bispedømmerådet og han møter medlemmer fra ressursgruppen i ulike sammenhenger gjennom året. Ressursgruppens medlemmer blir brukt av biskopen i ulike faglige sammenhenger.

Både Nidaros bispedømmeråd og Nidaros biskop er opptatt av temafeltet, og i bispedømmets strategidokument heter det: Sammen i tjenesten vil vi

- kjempe for det truede liv
- verne om skaperverket med fokus på miljø, forbruk og rettferd.

Temaet er oppe i alle biskopens visitaser, og er synlig tilstede i flere andre sammenhenger. I 2007 arrangerer bispedømmet en Skaperverkets uke (uke 23) med noen sentrale arrangementer samt et vell av lokale arrangementer rundt i prostiene. Ressursgruppen, som var initiativtaker, ønsker å gjøre dette til et årlig arrangement.

Nidaros biskop er særlig opptatt av klima, samt mat og etikk, noe som kommer til syne gjennom forkynnelse og deltakelse i ulike sammenhenger. Biskopens taler til dette tema er lagt ut på hjemmeside [www.kirken.no/nidaros](http://www.kirken.no/nidaros).

Ressursgruppen er initiativtaker til en konferanse om mat, handel og utvikling som skal avholdes i slutten av september 2007. Arrangøren av konferansen er Nidaros biskop og fylkesmennene i Nord- og Sør-Trøndelag, bondeorganisasjonene i de to Trøndelag-fylkene samt kirkens Nødhjelp.

Nidaros bispedømmekontor ble miljøfyrtårnsertifisert våren 2006. Bispedømmerådet er opptatt av klimaspørsmål og jobber med spørsmålet om klimaavgift på flyreiser.

Kontakten mellom bispedømmerådet og sentralkirkelige instanser oppleves som svært god. Det oppleves som viktig og nyttig at Kirkerådet har en kontaktperson på dette feltet slik at vi har en person å forholde oss til. Dessuten er den årlige strategisamlingen av uvurderlig betydning. Vi opplever også kontakten med KUI som viktig, både i form av informasjon vi mottar av KUI, ikke minst hjemmesidene. Nettverkets nettsider samt nyhetsbrev er også en viktig informasjonskanal.

Når det gjelder kontakt med lokalmenighetene skjer den på ulike måter. Den viktigste er kanskje biskopens visitaser. Men siden tiden mellom visitasene er lang er det viktig med kontakt utenom. Ressursgruppen har sendt en hilsen med informasjon i brevform til alle menighetene. Dette ønsker vi å gjenta flere ganger. Miljø, forbruk og rettferd har vært

tema på bispedømmets stiftsdager, hvor alle kirkens ansatte er invitert. Ressursgruppen har også kontakt med noen lokalmenigheter knyttet til miljøsertifisering.

For å nå lokalmenighetene blir prostene og kirkevergene viktige støttespillere. Vi har drøftet temaet med dem i flere sammenhenger og ønsker å bygge videre kontakten med lokalnivået på denne måten. Vi har drøftet tanken om en kontaktperson fra hver menighet, men har slått den fra oss.

Arbeidet i ressursgruppen i Nidaros kan sies å ha tre pilarer. Miljøsertifisering/ grønne menigheter, mat og handel, og Skaperverkets dag/ Skaperverkets uke. Dessuten er det viktig for ressursgruppen å være et forum som holder samtalen knyttet til ulike spørsmål innen miljø, forbruk og rettferd i live.

Når det gjelder spørsmålet om økonomisk støtte, har vi først og fremst behov for å kunne støtte lokalmenighetene økonomisk i deres arbeid med å bli miljøsertifisert. Vi har også behov for økonomisk støtte til ulike arrangementer, bl.a. til gjennomføringen av en årlig Skaperverkets uke. Av annen type støtte, oppleves det, som allerede nevnt, viktig å ha en kontaktperson i Kirkerådet.

### **3.4 Møre**

#### Frå besvarelsen i 2001:

1. Vi har ikkje inntrykk av at kyrkjelydane som kyrkjelyd er noko særleg meir opptekne av desse spørsmåla i dag enn kva dei var t.d. i 1998. Vi har sjølv sagt ikkje full oversikt, men t.d. har Fjørtoft sokneråd ei tydeleg målsetjing om å vera "grønn kyrkjelyd". Personar derfrå har m.a teke del i prosjektet "Kirke miljø 2000" i regi av Kyrkjerådet. Ørskog sokneråd er med i nettverk for miljø og rettferd. Lokalt er temaet ofte knytta til hausttakkefest og fasteaksjon. Fleire kyrkjelydar har teke i bruk friluftsliv som arbeidsform mellom konfirmantar. Vi veit og at NMS har starta opp 2 gjenbruksforretningar. I møte med ungdomsskoleelevene i samband med biskopen sine visitasar, er temaet vanlegvis oppe.
2. Kyrkjelydane har i svært liten grad fylgd opp kyrkjemøtet sine oppmodingar. Dette er basert på observasjonar i samband med biskopens sine visitasar.
3. I samband med arbeidet med årsplan og plandokument for 2001 – 2004, har bispedømerådet freista å tenkja forbruk og miljø som ein integrert del av alt arbeid, slik at vi på dei ulike områder tek temaet fram. Under Etats mål pt. 10 står som fylgjer: "Det er ei målsetjing å utvikle bispedømekontoret si organisering og kompetanse i høve til oppgåvene slik at det kan fungere brukarorientert, etter god forvaltningsskikk og med god miljøprofil."

Biskopen har ved fleire høve teke del i konferansar om temaet, både regionalt og nasjonalt.

4. Biskopen er vel kjent med nettverkssidene og arbeidet der. Kva dette har å seia for arbeidet på lokalt/regionalt plan har vi ikkje noko meining om. Nokre sokneråd, nokre prestar og andre tilsette har teke nettverks-sidene i bruk. Ørskog sokneråd har slutta seg til netverket.

#### Rapport 2007:

Møre bispedømmeråd opprettet 2004 en arbeidsgruppe for dette området, med en arbeidstid for tre år. Den leverte i juni 2007 en fyldig sluttrapport med anbefalinger til bispedømmerådet med anbefalinger for fremtidig arbeid:

Her konkluderer man at arbeidet må holde fram, og at bispedømmerådet må gi videre føringer for hvordan dette skal skje. Temaområdet oppleves som brennaktuelt. Rapporten sier: ”Det vil i tida framover truleg verta fleira behov som kyrkja må svare på, i høve til teologi, etikk, praktiske handlingar. Gruppa ser også at ting må gjerast enkelt for å få gjennomslag. Dersom dessa tema kan knyttast opp mot eksisterande arbeid og integrerast der, vil det på sikt verta lettare å få gjennomslag.”

Gruppen peker på 3 områder:

##### 1. Biskopens visitas.

Det viser seg i praksis at tema som biskopen setter fokus på, har større gjennomslagskraft enn om det kommer gode brev og velformulerte brosjyrer fra bispedømmekontoret.

##### 2. Faste tider i kirkeåret og faste tiltak.

Det viser seg å være vanskelig å ha fullt fokus på en sak hele året. Det ville være naturlig å knytte dette tema opp mot fastetid/ fasteaksjon og skaperverkets dag/ høsttakkefest..

Ved å arbeide systematisk inn mot disse tider kan temaet få sin rettmessige plass.

##### 3. Forpliktende samarbeid mellom bispedømmeråd og kirkelige fellesråd:

Bispedømmerådet må etablere et forpliktende samarbeid med de kirkelige fellesrådene om arbeidet relatert til miljø, forbruk og rettferd. Her kan det settes fokus på og samarbeides om forvaltning av kirkens bygg, areal og personell, og det kan settes fokus på miljøvennlig drift ( menigheter, bygninger, krematorier, ENØK, avfallshåndtering, kildesortering, papirforbruk, innkjøpsordninger for rettferdig handel, kollektivreiser og bruk av sykkel.

Ressursgruppens rapport lister opp en lang liste over gjennomførte tiltak, bl.a. diverse brev til menighetene, menighetsbladene, prester og kateketer. Flere kurs, temadager og stiftsdager til tema er gjennomført. Butikktester i samarbeid med konfirmantene er gjennomført i en del menigheter med mye oppmerksomhet fra lokal presse. Noen av ressursgruppens medlemmer har holdt foredrag i menigheter på forespørsel.

#### *Miljøfyrtårnsertifisering:*

Borgund menighet er første miljøfyrtårnsertifiserte menighet i bispedømmet, Spjelkavik arbeider for å bli det høsten 2007. To personer er kurset for å kunne være miljøfyrtårnkon konsulenter for menigheter til en rimelig pris. Her mangler det at det utarbeides felles retningslinjer for deres arbeid, for kontakt med deres arbeidsgiver og informasjon til menighetene.

#### *Trosopplæringsprosjektet:*

I Borgund menighets prosjekt "Skapt til medskapning" er miljø, forbruk og rettferd en vesentlig del i prosjektet. Flere andre prosjekter har en del innslag med dette fokus.

#### *Samarbeid med KN:*

KNs regionskonsulent er medlem i arbeidsgruppen og det er etablert et tett samarbeid., i 2007 bl.a. om brosjyren "Fastetid og fasteaksjon". Ved bevisst å utvide den etablerte fasteaksjonen til en fastetid kan man naturlig sette miljø, forbruk og rettferd på dagsorden på en god måte.

#### *Økonomi:*

2005: kr 30.000 fra Kirkerådet/ MD, fordelt på Borgund, Spjelkavik og Grytten.

2006: kr. 10.000 fra Kirkerådet/ MD til Spjelkavik

2007: kr. 10.000 fra OVF til kursing av bispedømmerådets miljøfyrtårnkonsulenter.

Andre utgifter er tatt over bispedømmerådets budsjett.

#### *Menighetenes engasjement:*

Dette har vi ikke undersøkt nøye, men det er sendt e-post om dette til kirkevergene. Noen menigheter har jobbet med dette i flere år, andre har satt dette opp på sin agenda i den siste tiden. Noen har dette som del av sine diakoniplaner. I hvilken grad dette er et resultat av bispedømmets ressursgruppes arbeid eller av engasjementet til lokale ildsjeler kan vi ikke uttale oss om.

#### *Vurderinger etter tre år prosjekt:*

Dette har vært et "motstrømsprosjekt", slik det ofte er når noe nytt skal settes ut i livet. Underveis var det valg til nye menighetsråd. Dette gjorde saken noe mer vanskelig å kommunisere. Det hadde vært godt med en person som kunne arbeide mer med det hele.

Den nasjonale konferansen på Kjerringøy, der tre fra vår gruppe deltok, var avgjørende for arbeidet vårt. Vi så at vi sto i en langt større sammenheng enn Møre bispedømme, og at det var mennesker over hele landet som ville gjøre en jobb på dette området, sammen med oss. Derfor bør det også i fremtiden være økonomi for å sende medarbeidere til nasjonale konferanser. Det har også betydd mye å ha Lars Ove Kvalbein i Bjørgvin (nasjonal prosjektkoordinator), da han hadde rådgiveransvar overfor oss.

Gruppen avslutter sin rapport: "Det ligg ikkje til gruppa å disponera ressursane på bispedømmekontoret. Gruppen vil berre peika på at det er naudsynt med ein stillingsressurs ved bispedømmekontoret der personen har ansvar for framdrift av arbeidet, kunnskap om aktuelle spørsmål og utfordringar, og rom til å arbeida med dette."

Møre bispedømmeråd besluttet å fortsette engasjementet og å oppnevne en ny gruppe om kort tid.

### **3.5 Bjørgvin**

#### Fra besvarelsen i 2001:

I midtveis-rapporten i 1998 ble det listet opp noen perspektiver og tiltak til bispedømmerrådet for veien videre. De fleste av disse tiltakene har blitt fulgt opp i tiden etterpå, med unntak av punktet om forbruk og rettferd-perspektiver i Alpha-kursene.

#### *1. Ressursgruppa for miljø, forbruk og rettferd i Bjørgvin*

Ressursgruppa for miljø, forbruk og rettferd i Bjørgvin ble opprettet høsten 1999, og tok på seg rollen som pådrivere og ressurspersoner i arbeidet med miljø og rettferd i bispedømmet. Ressursgruppa er bredt sammensatt, med representanter fra ulike grupperinger og aldersgrupper. Ressursgruppa er ikke oppnevnt, og står fritt i forhold til bispedømmerrådet, men samarbeider tett med både stab og bispedømmerråd om ulike tiltak.

#### *2. Inspirasjonsseminar for "Kristent nettverk for miljø og rettferd"*

Den første store oppgaven ressursgruppa tok på seg rett etter opprettelsen, var å være lokal arrangementskomité for Kristent nettverk for miljø og rettferd sin første inspirasjonssamling 17.-18. mars 2000. Denne samlingen hadde en spesiell betydning for Bergen og Bjørgvin. 35 av 51 deltakere på inspirasjonsseminaret var fra Bjørgvin, og det ble knyttet kontakter og utvekslet ideer.

#### *3. Kirkens deltakelse i Bergen Kommunes Lokal Agenda21-arbeid*

Bergen Forum21 ble opprettet i 1997 som et møtested og diskusjonsforum for frivillige organisasjoner, offentlig sektor, næringsliv og fagbevegelse, alle med tilknytning til Lokal Agenda21 i Bergen. Kirken var aktiv med i oppstarten og ble etter hvert representert i styret.

#### *4. Prosjekt "Grønne menigheter i Hordaland"*

I Landås menighet startet Korsvei Bergen opp arbeid for å gjøre menigheten "grønnere". En egen arbeidsgruppe av frivillige ble etablert i 1999, og begynte å jobbe med tiltak i menigheten etter plakaten "Vår grønne menighet". Våren 1999 gikk Miljøheimevernet, Korsvei Bergen og bispedømmerrådet sammen om å søke om LA21-midler til en 40% prosjektlederstilling for prosjektet "Grønne menigheter i Hordaland". Etter å ha søkt og fått bevilget penger i 1999 og 2000, hadde en nok midler til å starte prosjektet for alvor.

#### Til spørsmålene:

Det er umulig for oss å si noe generelt om denne tematikken er mer framme i menighetenes bevissthet i dag. Vårt inntrykk er at arbeidet som ble gjort rundt 1996 har sådd noe, men at folk stadig trenger å bli minnet om disse perspektivene. De fleste er positive og ønsker å gjøre noe, men kun et fåtall ildsjeler setter i gang tiltak. Oppslutningen rundt lokale arrangement med dette som tema er ikke overveldende. "Klare målsettinger og regelmessige rapporteringer" har vi ikke sett så mye til. For Bispedømmet er dette arbeidet integrert i strategidokumentet, både som eget satsningsområde og under driften av kontoret. Ressursgruppa kjenner godt til "Nettverk for miljø og rettferd", og har store forhåpninger til å kunne utnytte nettsidene og materiellet der i det lokale arbeidet.

#### Rapport 2007:

Bispedømmerådets strategiplan for 2005-2008 har "Sammen som forvaltere" som ett av fire underpunkter. Dermed er det bestemt at Bjørgvin bispedømme ønsker å være et "grønt" bispedømme som fremmer bærekraftig livsstil som et alternativ til forbrukerkulturen. Bispedømmekontoret ble miljøfyrtårnsertifisert høsten 2006. Siden 2001 har en prosjektleder i 40-50%-stilling ansvar for prosjektet "Grøne kyrkjelydar". Siden 1999 er det etablert en ressursgruppe for arbeidet som samarbeider tett med stab og bispedømmeråd om strategi og tiltak.

Bispedømmet markedsfører sitt engasjement bevisst. Stiftsmøte 2007 hadde klima som en hel dag, ved alle kurs og konferanser er man bevisst på å servere Fairtrade-merkede varer og oppfordrer deltakere til å reise kollektivt. Temaet har vært oppe på konvent i alle prostier, der prosjektleder for miljø, forbruk og rettferd deltok. Ressursgruppe har hatt inspirasjonssamlinger for hele bispedømmet både i Bergen og i Førde.

Biskopen profilerer temaet i media (bl.a. i forhold til høyhastighetsbane mellom Oslo og Bergen/ Stavanger). Biskopen tar temaet opp på visitaser der det ligger til rette for det.

Prosjektlederen opplever at sentralkirkelige instanser er tilgjengelige og bidrar med info og materiell. Heftet til "Skaperverkets Dag 2007" var av høy kvalitet og et godt hjelpemiddel til gudstjenesteplanleggingen i bispedømmet.

Nettsidene er nyttige og informasjonsrike. Flott med nyhetsbrev pr. e-post.

Enkelte menigheter tar kontakt med bispedømmet for å få råd og inspirasjon. Prosjektlederen deltar som foredragsholder på temakvelder, kirkekaffe etc. Det hadde vært ønskelig mer større kapasitet til å være veileder og rådgiver for den enkelte menighet.

I Bjørgvin har det vært et sterkt fokus på grønne menigheter. I tillegg har man arbeidet videre med miljøfyrtårn-sertifiseringen. Fjell ble landets første sertifiserte felleusråd i 2006. Bjørgvin er engasjert i Fairtrade-by-konseptet og er engasjert i utbygging av høgfartsbane og gasskraftutbygging på Mongstad.

I Sogn og Fjordane har en prosjektmedarbeider som er engasjert på timebasis fulgt opp arbeidet med "grønne menigheter". Flere menigheter har fått diplom. Her ønsker man i fremtiden også å samarbeide med renovasjonsselskapet i regionen.

Rapporten sier: "Miljø, forbruk og rettferd som tema har segla i medvind den siste tida. Det har gitt eit positivt løft til arbeidet også i Bjørgvin. Ein merka rein aukende interesse blant folk flest for temaet, og folk er mer mottakelege for budskapen enn dei var berre for eit par år sidan. Dette medfører også aukande pågang på bispedømmekontoret. Bjørgvin bispedømme er stort i utstrekning og i tal på kyrkjelydar. Det ligg store utfordringar i å skulle følgje opp dei prosessane ein allereie har sett i gang. Bjørgvin bispedømmeråd har no planer om å gjere delar av prosjektleiingstiltinga til ein del av drifta ved bispedømmekontoret. Det vil seie at ein satsar på å skaffe tilveie eksterne midlar, men tenker å garantere for deler av ein prosjektleiingstilting; det arbeidet og den tida som går med til generell rådgjeving, foredragsverksemd, prosjektadministrasjon, utarbeiding av

søknader/ rapportar, møter og samarbeid med andre på bispedømmekontoret (kyrkjefagseksjonen), samarbeid med andre miljøorganisasjonar, dagleg oppdatering/ kompetanseheving, deltaking på kurs og konferansar, fagdager og samlingar, administrering av bispedømmets ressursgruppe for miljø, forbruk og rettferd. Utover dette vil ein vera avhengig av å få midlar fra andre aktørar til aktuelle tiltak og prosjekt som t.d. vidareføring av prosjektet "grøne kyrkjelydar". Bjørgvin bispedømeråd har i år fått tildelt midlar til eit regionalt trosopplæringsprosjekt "Fra bleie til mobil- barn som etisk forbrukar" som skal gå frå hausten 2007 til desember 2008."

#### Økonomisk støtte og annen support

Her sier rapporten: "Som nevnt er det mange kyrkjelyder å følge opp i bispedømmet. Kyrkja har eit unikt nettverk til å spreie haldningar og handlingar. Det burde være i staten si interesse å tilføre midlar i potten til særskilte stillingar innen området. Kursing av fordragsholdere og nasjonale/ regionale inspirasjonssamlingar i Kyrkjerådet sin regi ville vore kjærkomne tiltak i arbeidet med miljø, forbruk og rettferd i bispedømmet. Ein bør også sentralt satse på å utarbeide materiell og ressursbankar til interne foredrag og liknande som den enkelte kan bruke/ presentere i sin kyrkjelyd.

Kva med t.d. utarbeiding av ein nasjonal ressursbank på nettet med "grøne" preike-idear til alle av kyrkjeåret sine tekstar der det er sakssvarande? Slik inspirasjon er etterspurt. Her i Bjørgvin har vi ein erfaren miljøprest, Morten Lystrup, som kunne tenke seg å jobbe med dette som nasjonalt prosjekt, eventuelt i samarbeid med teologiske lærestader. Ressursgruppa i Bjørgvin synest dette er ein svært god ide, og ber konkret om at det kan settast av økonomiske midlar til eit slikt prosjekt fra Kyrkjerådet si side."

Bjørgvin bispedømme har som første bispedømme i møte i slutten av august opprettet en fast stilling (50%) som rådgiver for miljø og forbruk.

### **3.6 Stavanger**

#### Fra besvarelsen 2001:

1. Inntrykk er at tematikken ikke er mer i menighetens bevissthet nå enn i 1998 og 1996.
2. Det virker heller ikke slik at temaet er et spesifikt stasjonsområde i menighetene som får tydelige utforminger i virksomhetsplanene. Det finnes likevel unntak. Både i Hundvåg, Strand og Gausel (Hinna prestegjeld) har menigheten satset mye på dette område.
3. På bispedømmekontoret har det vært gjennomgang av Miljøheimevernets sjekkliste for Grønt kontor og man har pålagt seg selv å følge opp på alle naturlige punkter. Her brukes også Max Havelaar merket kaffe.
4. Internettssidene til nettverk for miljø og rettferd har ikke vært kjent før nå, og synes også å være lite kjent ute i menighetene. Mange menigheter har enda ikke tilgang på internett.

#### Rapport 2007:

Stavanger bispedømme har dette tema på sin strategiplan 2005-2008: "Vi ønsker menigheter som arbeider lokalt, nasjonalt og internasjonalt for å styrke menneskeverdet,



bekjemper fattigdom og verner om skaperverket.” Bispedømmekontoret ble miljøfyrtårnsertifisert september 2006.

Det er etablert en egen ressursgruppe med representanter fra Grønn Hverdag, Kirkens Nødhjelp/ Changemaker, Korsvei, en diakon fra en menighet, en kirketjener, en kirkeverge, en frivillig, en daglig leder (fra lokale menigheter) og bispedømmets diakonirådgiver.

Ressursgruppen og biskopen samarbeider bl.a. om arrangementer som ”Folkefrokost i Stavanger sentrum og en økoteologi-konferanse i mars 2007. Bidragene fra denne konferansen blir utgitt som egen bok på Tapir forlag. Gjennom bruk av strategiplanen under visitasene blir dette tema løftet frem.

Miljøfyrtårnsertifisering av menigheter er tema på fagdager for diakoner og i møter med proster, kirkeverger og daglige ledere. I dag er det samtaler med 10 menigheter om å bli miljøfyrtårnsertifisert.

Vi opplever en god og fortløpende kontakt med sentralkirkelige instanser. Nettsidene og nettverket oppleves som viktig og nyttig og kontakten mellom bispedømmet og menighetene om dette tema er fortiden god, takket være den offensive satsingen på miljøfyrtårnsertifisering av menighetene. Tilbakemeldingene viser at det er interesse for dette lokalt. Gand menighet har tatt initiativ til en konferanse i samarbeid med ressursgruppen i november til tema ”Håp for en såret jord”. Dette skal muligens bli et årlig tiltak.

Utfordringen er at dette tema ikke bare er et diakonalt anliggende, men at alle yrkesgrupper i kirken ser dette ansvaret. Vi har kontakt med daglige ledere om sertifiseringen, men vi har et stykke igjen før de som arbeider med forkynnelse og undervisning har dette inne som faste temaer. Revideringen av Plan for diakoni i Dnk har satt dette tema sentralt ved å innlemme det i definisjonen av hva diakoni er og hvordan menighetene kan arbeide planmessig i møte med miljøutfordringene.

#### Behov for økonomisk support:

Den økonomiske støtten vi har fått til Miljøfyrtårnsertifiseringen av menigheter har gitt oss muligheten til å satse innenfor dette området. Ressursgruppen har drøftet muligheten om å kunne ha en person i deltidsstilling (for eksempel 20%) som leder av ressursgruppen. Denne stillingen kunne kombineres med en annen kirkelig stilling. En slik support hadde gitt oss en mulighet til å satse enda mer innenfor feltet.

### **3.7 Agder og Telemark**

#### Fra besvarelsen i 2001:

1. Vanskelig å svare på, siden det er vanskelig å måle, kan variere sterkt fra sted til sted, og bispedømmekontoret føler at man ikke har grunnlag å si at engasjementet er svakere enn tidligere. Likevel har man en fornemmelse at bevisstheten, holdningene og handlingene ikke har økt.

2. Vanskelig å svare på, men ca. 60% av menighetene har for eksempel utarbeidet diakoniplaner. Mange av disse berører spørsmål rundt forbruk, materielt livsgrunnlag, rettferd, nødhjelp osv. Oftest er tiltakene konkretisert i fasteaksjonen og Skrikaksjon. Bispedømmekontoret er usikker hvor ofte disse planene blir fornyet, men erfaringen tilsier at dette ikke skjer så ofte.
3. Emnet er i liten grad integrert i Bispedømmets og fagkonsulentenes øvrige arbeidsfelt. Arbeidsgruppen for internasjonalt diakoni og diakonikonsulentene har 2001 arrangert tekstverksted i fastetiden. Et tilbud til alle prester, kateketer, kirkemusikere og diakoner i Bispedømmet, med Olav Myrstad (KN) og biskopen som deltakere og innledere. Målsetting var bl.a. å tydeliggjøre den diakonale vinklingen og internasjonale sammenhengen kirken står i.
4. Bispedømmekontoret er kjent med nettverket for miljø og rettferd og internettssidene. Et slikt nettsted kan være veldig nyttig som ide- og nyhetsgiver.

#### Rapport 2007:

Arbeidet med forbruk, rettferd og miljø (FRM) er forankret i vedtak i bispedømmerådet, satsingsområder og prioriteringer i årsplaner og ved at kirkelivsavdeling ved diakonirådgiver har hovedansvar med å følge opp saker. Siden 1980-årene har vi hatt en ressursgruppe for internasjonal diakoni som også har berørt emnet innen FRM. Siden 2004 har arbeidet blitt vinklet mer mot FRM saker og ressursgruppen har skiftet navn til Forbruk, rettferd Miljøvern Agder og Telemark (FRA). Leder i gruppe er regionskonsulent i KN, Astrid Hareide. Diakonikonsulent Erling Jakobsen er sekretær. Biskopen har deltatt på ett av møtene. Han har ved flere anledninger bidradd med skriftlig materiale og har deltatt ved noen av de aktuelle arrangementer som gruppa har organisert. Biskopen blir informert om gruppas arbeid via referater og informasjon på avdelingsmøter.

Å gjøre temaet synlig ved bispedømmets kurs og konferanser har vært en vesentlig del av satsingen som gruppa har valgt å gjøre. Vi kan nevne stands og seminarer ved regionale samlinger for diakoni- og undervisningsutvalg, stiftsdager for kirkelig ansatte, studiedager for prester, samt ved fagsamlinger for fellestrådsansatte. Informasjon ble gitt ved bispedømmerådsmøte og prostesamling. Vi har utarbeidet eget materiell til bruk ved slike sammenhenger som har en lokal fundering i vårt bispedømme. Her har vi mye samarbeid med KN og Grønn Hverdag.

Når det gjelder visitaser så kommer dette tema frem i sterkere grad enn for et par år siden. Oftest kommer dette tema naturlig opp i samtaler i forbindelse med skolebesøk. Vi arbeider med å legge inn momenter knyttet til dette i visitasveilederen som sendes menighetene i forkant av visitas.

Personene i Kirkerådet og de sentralkirkelige instanser som vi er i kontakt med er positive, serviceinnstilt og faglig dyktige. Vi opplever at internettressursene er viktige i forbindelse med dette. Nettsidene er aktuell og meget nyttig. Det har for meg vært viktig å være del av et nettverk som er organisert. Den sentrale komiteens arbeid med å skaffe midler fra departementet har vært svært viktig for at vi har kommet så langt vi har med prosjekter og fokus på forbruk, rettferd og miljø hos oss.

Overfor menighetene har bispedømmet klart å gjøre seg synlig på dette tema. Via stoff på vår hjemmeside og informasjonsblad, via utsendte brosjyrer og gjennom deltakelse på stiftsdager og kurs. Men mest gjennom å ha denne saken ofte på agendaen når vi er på reise og besøk til menigheter og prostier.

Når det gjelder egne tyngdepunkter har vi utviklet en "fastebrosjyre. Denne brosjyren gir konkrete tips til arbeid med dette tema i hjemmet, menighetene, konfirmantene og gudstjenesten. Brosjyren er sendt ut pr. post og ligger på vår hjemmeside.

Vi merker en økende interesse og forståelse i menigheter og blant privatpersoner som vi er i kontakt med. I denne sammenhengen oppleves det som spesielt vanskelig å ikke ha ressurser til å kunne fokusere på alle de sakene vi blir utfordret på. Vi skulle gjerne sett stillingsressurser hos oss som hadde forbruk, rettferd og miljø som en hovedsak. Mangel på dette setter naturligvis begrensninger på aktivitet og daglig fokus.. På lengre sikt at vi kunne ha ansatt en person i 50% for å kunne ha konstant fokus på dette. Vi har også behov for kompetanse og fagkunnskap innenfor dette feltet, så forslaget om utdanning/kurs synes vi er en god ide.

### **3.8 Tunsberg**

#### Fra besvarelsen i 2001:

Det foreligger ikke en systematisk tilbakemelding fra menighetene . Derfor baserer seg besvarelsen på inntrykk, muntlige meldinger og antagelser.

1. + 2. Inntrykket er klar positiv hva angår oppmerksomhet rundt tematikken i løpet av de siste årene. Holdningsbearbeidelse på ulike plan har skapt bevissthet og handling. De allerfleste menighetene har de senere årene arbeidet konstruktivt med helhetlige planer, hvor også utfordringer på dette felt er en naturlig del.

3. Temaet er en fast post på førvisitasjonsmøtene. Temaet var i fokus under en samling for menighetsråd, proster og kirkeverger for ca. et halvt år siden. Her ble samtlige menigheter også oppfordret til å kjøpe Max Havelaar-produkter, og etterlyse varene der de ikke finns.

Bispedømmekontoret har ved flere anledninger gått ut med stoff til menighetsbladene, hvor man oppfordrer til bruk av rettferdige produkter, både i privathusholdning og i menighetssammenheng.

Dessuten oppfordres det til "grønt kontor", og andre ressursbesparende tiltak.

Ved ulike kurs og seminarer minnes om denne problematikken.

Stiftsdirektør og diakonirådgiver deltok nylig på en større fylkessamling i regi av KS under tema "Forbruk og Rettferd". Man ønsker å være synlig som kirke på de arenaene hvor fylke og kommuner samler "sine" folk.

I løpet av 2000er det arrangert 3 samlinger i misjonsregi hvor tematikken har vært fremme. Også på medarbeidersamling for ansatte i Tunsberg bispedømme i juni 2001 sto dette tema på dagsorden.

Generelt kan man si at det er mye usikkerhet blant ansatte om hvordan emnet skal tas opp, men samtidig etterspørres hjelp til fokusering. Denne fokusering har skapt bevissthet, men kanskje uten at prester og predikanter har fått stor nok frimodighet til å løfte frem saken fra prekestol og andre sammenhenger. Vi arbeider stadig med å frimodiggjøre medarbeidere til klar tale.

5. Vi tror at tilgjengeligheten av tema på internettsiden er viktig, men formoder at det er mer behov for informasjon om at denne tjeneste finns.

#### Rapport 2007:

Det er opprettet en egen ressursgruppe for Forbruk og Rettferd i bispedømmet. Vi har nok slitt litt med å få denne til å fungere optimalt. Folk i gruppen har engasjement, men det har strandet på at de samme personer har altfor mange andre arbeidsoppgaver. Diakonirådgiver sammen med Misjonskonsulent har det koordinerende ansvaret sammen med denne ressursgruppen. Samarbeidet biskop og ressursgruppen ivaretas gjennom de nevnte biskopens rådgivere.

Det er sørget for at alle menighetene har ressurstoff. Grønn kirkebok ble delt ut til alle menigheter under kurs for menighetsrådene i 2006.

Tematikken har vært og er til stede ved de fleste av fagsamlinger og kurs for de kirkelige ansatte. For eksempel var 2 av 7 seminarer ved biskopens fagdag i april 2007 (for de viglede grupper med 280 tilstede) viet tematikken forbruk og rettferd.

Rettferds-perspektivet spiller en viktig side ved inngåelse av misjonsavtaler i menighetene og vennskapssamarbeid med søsterkirker i andre land.

Kontakten med de sentralkirkelige instanser er OK, men vi opplever at en nok ikke har realistiske forventninger fra sentralt hold i forhold til hvordan få til holdningsendring og engasjement lokalt. Å forvente at en vanlig menighet vil bruke 20.000 kr i konsulent-honorar for å bli sertifisert er urealistisk. Heller ikke er det særlig "rettferdig" bruk av midler sett i et globalt lys.

Vi har savnet mer hjelp til utvikling av konkrete realistiske modeller i menighetene.

Et godt steg i den forbindelse ble tatt med "handlingsark for grønne menigheter" som kom i forbindelse med KNs fasteaksjon 2007.

Rettferdig kaffe, kildesortering er mer eller mindre godt innarbeidet i menighetene, men ved stadig utskifting, f.eks i fellesråd, er det viktig å stadig følge dette opp.

En annen faktor er at det generelt er vanskelig å få til synlig engasjement på menighetsplan, når det er mange andre må- oppgaver som menighetsrådene må ta seg av. Derfor har vår strategi hele tiden vært de små drypp.

Vi kunne nok tenke å ha nok midler til at vi kunne ha en egen ansatt pådriver /konsulent på bispedømmenivå.

### **3.9 Hamar**

#### Fra besvarelsen i 2001:

Det har ikke skjedd mye på dette feltet siden midtveisrapporten 1998. Det henger

sammen med en generell hardere prioritering av hvilke oppgaver som bispedømmerådet og staben på bispedømmekontoret har foretatt. Det siste året har dessuten diakonikonsulentstillingen - som dette feltet tidligere har ligget til - vært besatt i 40% av en vikar.

Vi har en fornemmelse av at menighetens bevissthet og holdning til tematikken er sterkere i dag. Vi har ingen data på det, men både en økt oppmerksomhet i kirken - og i samfunnet ellers - underbygger denne fornemmelsen.

Vi kjenner ikke til at noen menigheter har fulgt opp Kirkemøtets oppfordring om utforming av "klare målsettinger for virksomheten i forhold til de nevnte utfordringer, med regelmessige rapporteringer for å vurdere framdriften". De målsettinger vi registrerer, bl.a. i.f.m. visitaser, går mer på menighetenes virksomhet innen gudstjenesteliv, dåpsopplæring og diakoni. "Forbruk og rettferd" er stort sett fraværende.

Det forhindrer likevel ikke at det tas frem i forbønnen i gudstjenesten når det høver slik, men uten en forankring i "klare målsettinger". Kanskje tematikken ikke oppfattes som kirkelig/ kristelig nok? Dessuten er jo samfunnet opptatt av forbruk og rettferd, ..., da er det fort gjort å tenke at kirken/menigheten ikke trenger å ta dette opp i sine virksomhetsplaner.

Vi kjenner til nettverket og har tidligere hatt en kontaktperson med i det. Nettverkets nettsider har ikke vært i bruk. Det betyr ikke at det er fånyttet, men det kjemper om oppmerksomheten blant mange andre temaer.

#### Rapport 2007:

Arbeidet er forankret i Internasjonalt utvalg med diakonirådgiver som sekretær. På bispedømmekontoret er det en gruppe m.h.t. sertifisering som miljøfyrtårn. Biskopen blir trukket inn i arbeidet ved behov og tar også egne initiativ på feltet. Til prostivise kurs for nye menighetsråd våren 2006 ble det utarbeidet en perm for alle mr-medlemmene der miljø, forbruk og rettferd er presentert. På en fagdag for kirkelig ansatte ble temaet presentert gjennom utstilling/ stands. Materiell til Skaperverkets Dag 2005 ble presentert på stiftsdagene for prestene. Temaet har ikke vært tema på visitasene fordi man de siste årene følger et nytt opplegg med prostivisitaser. Kontakten med sentralkirkelige instanser oppleves som god. Nettsidene og nettverkets arbeid vurderes som god og det henvises til dette i vår kursing, veiledning og informasjon.

Kontakten med menigheten er god når de ber om hjelp, men mange har også en mer sporadisk kontakt og bispedømmekontoret kan oppleves som fjernt jo lengre den geografiske avstanden er.

Vi har spesielt vektlagt feiring av skaperverkets dag, rettferdig handel, grønne menigheter.

Det er positivt at feltet har fått stor oppmerksomhet både i kirke og samfunn den seinere tid. Det gir mer energi og pågangsmot til engasjement. Det er positivt at materiell og hjelpemidler er blitt tydeligere og konkrete. Det er fortsatt utfordringer knyttet til at staber og menighetsråd lager forpliktende planer på feltet. Ofte er det ildsjelene, som på

mange andre områder, som står for initiativ og engasjement. Det kan bli for spedt. Miljø, forbruk og rettferd har ikke samme tyngde og gjennomslagskraft som plan for diakoni eller plan for trosopplæring i menighetens planarbeid, og er heller ikke integrert i eksisterende planer så langt vi kjenner til det. Det er også et spørsmål om dette arbeidet ikke bør forankres i kirkelig fellesråd i stedet for den enkelte menighet. I så fall kan en tenke at KA bør være en sterk pådriver i å stimulere og forplikte fellesråd på konkrete tiltak, slik det for eksempel har skjedd på ENØK-siden.

Satsingen på dette feltet har kun vært av symbolsk karakter vedr. økonomisk stimulans fra sentralt hold. Det blir heller ikke mye å hente når størsteparten av midlene reserveres sentralkirkelig, slik det har skjedd i 2007. Muligheter til å få økonomisk støtte i år var av så begrenset karakter at det nærmest ikke hadde noen hensikt å søke hvis en ikke hadde et helt spesielt prosjekt. Alvoret bl.a. innen miljøspørsmål burde kanskje tilsi en helt annen økonomisk satsing?

### **3.10 Borg**

#### Fra besvarelsen i 2001:

Borg bispedømmekontor har ikke hatt diakonirådgiver siden starten på høstsemesteret 2000. Ansvaret for "Forbruk og Rettferd" har vært tillagt denne stillingen. I mangel av person i stillingen er arbeidet med "Forbruk og Rettferd" ikke blitt særlig høyt prioritert. Når ny diakonirådgiver er på plass vil kontoret se på ansvarsfordeling på nytt og da vil tema "Forbruk og Rettferd" bli løftet fram.

Vårt inntrykk er at bevisstheten, holdningen og handling til denne tematikken gradvis har avtatt jo lengere tid det har gått fra vedtaket i 1996. Det er noen få menigheter hvor ansatte eller andre grupperinger har hatt et høyt bevissthetsnivå på denne saken, som har arbeidet med denne saken i sin lokale menighet. Fokus/bevissthet om rettferdig kaffe er fortsatt god i mange menigheter. Men vi har inntrykk av at denne saken ikke i stor grad har gått videre fra menighetssamlinger til de private sammenkomster! Vi hadde også håpet at tema "Forbruk og Rettferd" skulle bli noe mer enn rettferdig kaffe.

Vi er kjent med at noen menigheter bruker gudstjenesteliturgen som ble laget til KM-sak 10/96 i.f.m. U-landssøndagen eller andre aktuelle dager/arrangementer.

Videre er tema innarbeidet i en del konfirmantopplegg. Dels som en teoretisk del, men noen menigheter har en mere konkrete/praktisk vinkling på tema!

Menighetene Kråkerøy og Oppgård/ Greverud/ Kolbotn er aktive på dette tema og har fulgt opp intensjonene i vedtaket fra KM-sak 10/96 på forskjellig måter.

Oppfordringen er så langt vi er kjent med i liten grad blitt fulgt opp i menighetene i Borg!

Dette tema er lite integrert i bispedømmets arbeidsfelt og strategiske arbeid. Borg bispedømmeråd utarbeidet en ressursperm, "Fra Rio til Borg bispedømme", som var ferdig sommeren 1999. Denne ble forsøkt sprett til aktuelle personer i menighetene i bispedømmet. I mangel av diakonirådgiver/saksbehandler på dette feltet er ikke denne blitt fulgt opp på en tilfredsstillende måte. Vi håper at vi fra og med år 2002 kan øke bevisstheten rundt stoffet i denne perm.

Bispedømmet har samarbeidet med Fredrikstad kommune arbeidet med en miljøkalender som ble delt ut til alle husstander i 1999.

Kjennskapet og bruken av nettverket og nettsidene er begrenset slik vi har informasjon om. Noen bruker den i forberedelsen til undervisning om dette tema. I slike tilfelle er det mye å hente på disse hjemmesidene.

Vi tror at det må en stadig bevisstgjøring og motivering til for å få et godt engasjement på dette viktige feltet. Engasjerte personer i menighetene blir ofte en forutsetning for at det skal bli konkrete handlinger på dette feltet. Bevisstheten rundt den bibelske begrunnelsen for å engasjere seg på dette viktige feltet er dessverre lav!

#### Rapport 2007:

Borg bispedømme hadde i 2005 og 2006 fagdager med informasjon og motivasjon for arbeid med miljø, forbruk og rettferd. 2006 vedtok bispedømmerådet en "forbruk og rettferd-sjekkliste for visitas". Arbeidet er forankret i Borg bispedømmets strategiplan 2007-2009. Virksomhetsplanen for 2007 har som mål å ha en grønn menighet i hvert prosti. Prostene er kontaktet og vi arbeider nå med å finne frem til menigheter som er i gang eller ønsker å komme i gang med dette arbeidet. Borg bispedømmekontor ønsker å ligge i forkant av dette arbeidet og arbeider for å bli miljøfyrtårn.

### **3.11 Oslo**

#### Fra besvarelsen i 2001:

Tiltak på bispedømmeplan:

I tiden etter at Bispedømmerådet behandlet "Forbruk og rettferd" i 1997, ble det gjennomført ulike tiltak som ble nedfelt i rapporten fra 1998. Siden den gang er det ikke fattet vedtak eller gjennomført konkrete satsinger i regi av bispedømmerådet. Man har heller ikke vært representert i møter eller samarbeidstiltak knyttet til satsingen. Flere av satsingene fra 97 har imidlertid fått ringvirkninger både på bispedømmeplan og menighetsplan i perioden fram til 01, som for eksempel innføring av Max Havelaar-kaffe, enkle tiltak i retning av "grønt kontor" og grønn profil på arrangementer.

Gjennom Oslo biskops engasjement har tema knyttet til "forbruk og rettferd" blitt markert på flere måter. Spørsmål knyttet til internasjonal solidaritet og misjon har vært tema i forbindelse med visitaser, og ført til konkrete oppfølgingstiltak i menigheter. Biskopen har ved en rekke anledninger nasjonalt og internasjonalt, deltatt i den offentlige debatten med kritikk mot å la markedsinteressene styre samfunnsutviklingen globalt, med de ringvirkninger dette får for de uprivilegertes levekår verden over. Videre har han vært en markert talsmann for minoritetens situasjon, særlig i vårt eget land.

Tiltak på menighetsplan:

Ved henvendelser til menighetene får man et inntrykk av at "miljø og rettferd" er et område man ønsker å gjøre mer på, men hvor man står en viss forlegenhet når det gjelder de konkrete tiltakene. Av satsinger som har fått relativt bredt nedslag er:

- Innføring av Max Havelaar kaffe
- Enkelte tiltak i retning ”grønt kontor” med vekt på resirkulering av papir, bruk av miljøvennlig papir og noen ressurs sparende tiltak.
- Gjennomføring av årlige gudstjenester hvor global rettferdighet blir særlig tematisert
- Kontakt med vennskapsmenigheter gjennom misjonsorganisasjoner. (Fortsatt) deltagelse i Kirkens Nødhjelps fasteaksjon knyttet til konfirmantarbeidet

Få menigheter i bispedømmet har vært engasjert i tiltak ut over dette. I henhold til satsingen på Lokal Agenda 21 må oppfølgingen sies å være beskjeden. Kun én menighet deltar med LA 21-relatert ”Økoteam”, og til tross for Miljøheimvernets regelmessige tilbud gjennom menighetsutsendinger, er det bare 5 menigheter som har invitert foredragsholdere herfra gjennom perioden. Svært få har kjennskap til ”nettverk for forbruk og rettferd” eller nettverkets nettsider.

Det generelle inntrykket er velviljen for ”forbruk og rettferd” absolutt er til stede, men at det likevel ikke representerer noen hjertesak. I den daglige kampen om prioriteringer viser det seg vanskelig å finne medarbeidere som vil eller kan prioritere oppfølging av områdene, og dermed uteblir mange av de konkrete satsinger. Når nye tiltak utvikles synes det ofte å være resultat av at ildsjeler setter spørsmålene på dagsorden.

#### Rapport 2007:

Arbeidet med miljø, forbruk og rettferd er godt forankret i Oslo bispedømmekontor. Det er etablert en ressursgruppe for arbeidet og to personer fra kontoret deltar i møtene, en er sekretær. Ressursgruppen føler at staben strekker seg langt for å virkeliggjøre de vedtakene som fattes.

Ressursgruppen ble etablert høsten 2004 og har med representanter for prestene, diakonene og kateketene. I tillegg er Kirkens Nødhjelp og Changemaker representert i gruppen.

Biskopen har møtt ressursgruppen og har deltatt på inspirasjonsdager som ressursgruppen har arrangert, og for øvrig deltatt i arbeidet. Alle offentlige utspill som ressursgruppen foreslår avklares med biskopen og biskopen bruker kompetansen til ressursgruppen i sitt arbeid og sine uttalelser.

Når det gjelder temafeltets synlighet på kurs og/ eller temadager, så kommer engasjementet til uttrykk, men på langt nær i den grad som er ønskelig. Menighetene bes om å rapportere på innføringen av miljøledelse, grønt kontor og internasjonalt engasjement. Temaet er i relativt liten grad fremme i samtalene.

Kontakten med de sentralkirkelige instanser oppleves som noe uavklart, for eksempel i hvilken grad disse kan være medansvarlig for arrangementer som foregår i Oslo (eksempel Oslo miljøfestival). Vi skulle gjerne ha sett dette arbeidet enda høyere prioritert ved de sentralkirkelige råd.



Nettsidene kunne med fordel blitt oppdatert oftere, men er ellers bra. Arbeidet med nettverket bør prioriteres høyere av de sentralkirkelige organer.

Kontakten mellom bispedømmet og menighetene forsøkes ivaretatt gjennom regelmessige korte inspirasjonsskriv til menighetsbladredaktørene med mål om å få en fast spalte i menighetsbladene. Ellers inviteres menighetene til den årlige inspirasjonsdagen til miljø, forbruk og rettferd i bispegården.

Tyngdepunktet i Oslo har i noe større grad enn ellers i landet fokusert på internasjonalt rettferdighet, i tillegg til miljøarbeidet.

Det er positivt at vi møter stor velvilje for arbeidet. Det er ønske fra flere hold om å satse på miljøsertifisering/ miljøledelse. Manglende ressurser både ved bispedømmeråd og fellesråd gjør i praksis at kirken kommer langt bak offentlige og kommunale myndigheter.

#### *Behov for økonomiske midler*

Det er ønskelig at den sentrale funksjonen i arbeidet styrkes, slik at det blir kontinuitet i dette arbeidet. Resursgruppen i Oslo ser at med en tildeling på kr 300.000 blir det uansett lite å fordele på de enkelte bispedømmene. Ideelt sett burde det være en 100% stilling sentralt og en 20%stilling ved hvert av bispedømmekontorene.

Oslo bispedømmeråd er positiv til ideen om å kurse personer som kan være en ressurs på dette tema i vår kirke.

## **4 Oppfølging fra økumeniske organer**

### **4.1 Norges kristne råd (NKR)**

#### Fra besvarelse i 2001:

Det viktigste som har skjedd når det gjelder arbeidet med "Forbruk og Rettferd" i perioden 1998-2000 skjedde for Norges kristne råds del i forberedelser og gjennomføring av Jubileum 2000. Dette innbefattet bl.a. også arbeid med vennskapsmenigheter i land i sør, arbeid med gjeldsslettekampanjen og et samarbeid med Svenska Kyrkans Miljøvårn om utarbeidelse og utprøving av et eget miljøkonfirmantopplegg.

#### 2007:

Flere andre kirkesamfunn og organisasjoner har arbeid med miljø, forbruk og rettferd oppe som tema i den senere tiden (Misjonsforbundet, Frikirken, Pinsebevegelsen, m.fl.). Norges kristne råd har også et fast medlem i den nasjonale samarbeidsgruppen som utviser et stort engasjement til å viderefremme aspekter fra arbeidsfeltet til andre kirker og trossamfunn. Dette har ført til at dette tema også fikk en fremtredende plass under det første rådsmøte i Norges kristne råd (etter sammenslåingen med Frikirkerådet) på Gran i Hadeland 20.mars 2007. Under tittel "Skaperverket - vårt livsgrunnlag, vår glede og vårt ansvar" ble det avholdt et seminar under rådsmøtet med innledere fra bl.a. Grønn Hverdag og World Watch Institute. Seminaret satte fokus på kirkenes ansvar for

skaperverket og konsekvensene av vår livsstil i form av den økende miljøtrusselen. Rådsmøte vedtok uttalelsen ”Skaperverket – vårt livsgrunnlag, vår glede og vårt ansvar”.

Uttalelsen oppfordrer menighetene og medlemskirkene til både i ord og handling å vise at man tar miljøtrusselen på alvor og gjennomtenker sin egen praksis. Uttalelsen ber menigheter og enkeltpersoner om forsakelse for livets skyld og krever nødvendige tiltak av regjeringen. Dessuten oppfordres v næringsliv og befolkning om endrede holdninger og handlinger.

Denne fellesuttalelsen gir grunnlag for et bredt økumenisk samarbeid om disse spørsmål i fremtiden.

## **4.2 Kirkens Nødhjelp/ Changemaker**

### Fra besvarelsen i 2001:

Kirkens Nødhjelp skriver at dette tema er innarbeidet I KNs prinsippdokument og global strategiplan.

I tiltak rettet mot menigheter og kirkelige organisasjoner var særlig kampanjen for innføring av Fairtrade/ Max Havelaar og kampanjen for å slette u-landsgjeld viktige satsingsområder.

KN opplevde at menighetens bevissthet rundt denne tematikken har økt. Derimot oppleves det at engasjementet i 1996 og 98 var større enn det er i 2001. Det virker som det kreves konkrete produkter/aktiviteter for at menighetene skal gjøre noe med dette. Nettverk for miljø, forbruk og rettferd har vært en meget viktig pådrivere for å hold engasjementet oppe. Opplevelsen har vært at dette er viktig for alle de lokale og ensomme ildsjeler rundt omkring som har et stort engasjement for disse spørsmålene. Gjennom dette har de følt at de har vært en del av et større fellesskap.

### 2007:

Det er god og jevnlig kontakt mellom kirkelige instanser og KN/ Changemaker både sentralt og regionalt. Sentralt er både Changemaker og KN representert i den nasjonale arbeidsgruppen for feltet som ble etablert etter strategikonferansen på Kjerringøy november 2004. I bispedømmene er det regionskonsulentene fra KN som ofte sitter i de regionale ressursgruppene for miljø, forbruk og rettferd. Dette fører til god gjensidig informasjon og samarbeid.

Det ville føre for langt å nevne alle relevante prosjekter og tiltak hos KN og Changemaker som er relevant for feltet. De fleste av aksjonene og kampanjene er jo direkte relatert til dette arbeidsfelt ( fred, gjeld, klima, handel, hiv/aids) og Changemakers motto ”Klart vi kan forandre verden” gir inspirasjon til ildsjeler innen miljø, forbruk og rettferd.

At KNs fasteaksjon 2007 ”Forglemmegei” spesielt fokuserte på klima og miljø, og oppfordret menighetene til å bli ”grønn menighet” er et godt eksempel for samarbeidet mellom KN/ Changemaker og kirken/ menighetene.

## UKM 04-07: Økologisk tro

### Vedtak:

Den norske kirke (Dnk) og Ungdommens kirkemøte (UKM) har lenge vært opptatt av miljø. Men UKM ser at det fortsatt må arbeides mer med å se kirkenes miljøengasjement som en sentral del av troen på den treenige Gud. Vi kan ikke forholde oss til Gud isolert fra alt det skapte: Vårt forhold til skaperverket er en integrert og eksistensiell del av vår tro! UKM har valgt å kalle dette for *økologisk tro*. Det betegner ikke en *ny* tro, men en tro på den treenige Gud som er dypt forankret i de bibelske tekster og den kristne tradisjon.

### *Vi tror på Gud, himmelens og jordens skaper*

Hver dag skaper Gud himmel og jord. Det er et ufatelig vakkert mangfold som omgir oss på alle kanter. Gud skaper mennesket av jorda, noe som betyr at vi hører sammen med den. Vi er alle én familie. Havet er vår søster og skogen vår bror og vi holder hverandre i live. Vi er Guds medskapere og omskapere: Med våre kreative hoder, store hjerter og aktive hender kan vi hver dag være med å skape en levedyktig jord. En jord som bærer oss, våre medsøsken og våre barn.

### *Vi tror på Jesus Kristus, vår frelser, frigjører og forsoner*

Gud kom oss nær og ble kropp i mennesket Jesus fra Nasaret. Gud kom inn i verden og identifiserte seg med skaperverket. I ham blir alt holdt sammen, og i ham er hele skapningen forsonet med Gud. Jesus solidariserer seg med de ustøtte og lidende, og korsfestes sammen med ofrene også i dag. Vi vil aktivt, sammen med Jesus, tørre å være sårbare og identifisere oss med mennesker som blir urettferdig behandlet. Når en del av skapningen lider, lider hele skapningen på en eller annen måte. Med Kristus tar vi del i oppstandelsen. En oppstandelse som betyr at vi daglig får jobbe for at jorda skal bli frisk, og se Gud rike tre fram.

### *Vi tror på den hellige, livgivende Ånd*

Ånden gir ny livspust, som vi har ansvar for å holde i live. Hun hjelper oss å leve i respekt for skaperverket. Hun åpner øynene våre og setter oss fri til å se *om igjen* vår søsters og brors ansikt. Slik får vi se at vi alle er skapt i Guds bilde, og kan forstå hvordan vi kan leve og handle i tro, håp og kjærlighet til Gud og vår neste.

### Jordmennesker, hvor er vi?

UKM ser at alt ikke er slik det var tenkt å være. Vi fikk et oppdrag om å forvalte Guds skaperverk – ikke å herske over det. Men hvordan har det gått? Hva er vi i ferd med å gjøre med jorda vår, hverandre og oss selv? UKM erkjenner i smerte at vi som mennesker og kirke har sviktet vårt oppdrag.

Sammen med mannen utenfor Jeriko må vi rope: Kyrie Eleison, Herre gi oss synet tilbake! Åpne øynene våre så vi kan gjenkjenne det vakre i naturen, i hverandre og i oss selv.

Gud gir oss krefter og vilje til å handle. Fordi vi tar vår tro på den treenige Gud på alvor, forventer UKM at Kirkemøtet 2007 tar inn følgende aspekter i sin behandling av klima- og miljøsakene:

1) UKM mener at en økologisk tro må innarbeides i vår kirkes selvforståelse. Vi ser at bibelen viser oss hvordan vi skal forvalte jorda vår. Dette må komme tydeligere fram og prege våre valg, prioriteringer, liturgier, og bønne- og fromhetsliv. Vernet om skaperverket må bli en like

selvfølgelig del av oss som kirke som det er i bibelen. Her kan vi lære av samenes tradisjonelle syn på naturen, hvor mennesket står i avhengighet, samhørighet og slekt med resten av skaperverket. Skaperverket er Guds nærvær.

2) Vår materialistiske rikdom blander oss og gjør fokuset uklart. Mens Jesus hele tiden forteller oss at vi skal gi slipp og søke etter mindre, kjenner vi i vårt forbrukersamfunn etter mer. UKM mener at nøkkelen til vår holdningsendring må ligge i *forsakelsen*. Vi ser det som et utslag av forbrukerkulturen vår at så mange i dag ikke forstår hva forsakelse er. UKM vil understreke at å forsake – det å si nei – ikke handler om stødige krav som vil gjøre livet vanskeligere for oss. Jesus viser at det å si nei til noe, i virkeligheten er å si ja til noe annet og bedre.

3) Som nordmenn tjener vi oss rike på å produsere olje som igjen fører til klimaendringer som rammer fattige hardest. UKM vil si høyt og kraftig: Dette er urettferdig! UKM mener at Den norske kirke må bringe ytterligere på banen at vi lever i overgriperens kontekst. I solidaritet med våre medmennesker og i troen på den rettferdige Gud må Den norske kirke snakke høyt om dette problemet.

4) Klimaendringene er menneskeskapt, og vi har derfor muligheter til å bevege jorda i riktig retning. UKM vektlegger at vi må være konkrete og handle raskt. Mye må gjøres allerede i løpet av de 5 neste årene for at endringene i det hele tatt skal være betydningsfulle og reelle. Vi er taknemlige for alt arbeidet som Dnk allerede har gjort på klima- og miljøfeltet, men vil ytterligere utfordre Kirkemøtet 2007 til følgende konkrete tiltak:

- Kirkerådet (KR) må utarbeide en strategi for hvordan økologisk tro kan innarbeides i hele Den norske kirke, samt de kirkelige organisasjonene og utdanningsinstitusjonene.
- Kirkemøtet (KM) må oppfordre KR og Kirkens arbeidsgiverorganisasjon (KA) til å jobbe for at fellestrådene og bispedømmerådene miljøsertifiseres, og at alle menigheter i Dnk blir grønne menigheter.
- KM må oppfordre menighetene til å organisere måter for felles transport til kirkelige arrangementer og gudstjenester, og arbeide for miljøvennlig og energiteffektiv oppvarming av norske kirkebygg.
- Kirkelig møtevirksomhet på regionalt, nasjonalt og internasjonalt nivå må i økende grad samordnes, samt benytte seg av interaktive møteformer som telefonmøter og videokonferanser.
- KM må legge press på regjeringen til å investere en betydelig del av Opplysningsvesenets fond og Statens pensjonsfond (oljefondet) i miljøvennlig virksomhet og tiltak som fremmer bærekraftig og utviklende forskning.
- KM må oppfordre bispedømmene til å sørge for at det er egne miljøkonsulenter i hvert bispedømme.
- KM må oppfordre lokalmenighetene til å styrke kjennskapet til klimaendringenes omfattende ødeleggelse, f.eks gjennom å imøta vennskapsavtaler med menigheter i spesielle utsatte områder i verden. Enkeltmenneskers og lokalmenigheters engasjement eller likegyldighet i disse spørsmålene er avgjørende bidrag til kirkenes troverdighet.
- KM må oppfordre organisasjoner til å delta i miljøkampen og se viktigheten av den.
- KM må oppfordre til nasjonal satsning på bruk av sykkel og andre miljøvennlige transportmidler i kirkelig tjeneste, og gjøre det økonomisk attraktivt, ved for eksempel å opprette og øke km-takst for sykkelbruk.



Fordi vi alle er enkeltmennesker, hver tiltrodd oppdraget å forvalte jorden, ber også UKM den enkelte i Dnk om å:

- Bli deltaker i Grønn hverdag og forplikte seg til konkrete handlinger gjennom Miljøsteget. ([www.gronnhverdag.no](http://www.gronnhverdag.no))
  - Vektlegge miljø og klima ved kommune, fylkes og stortingsvalg og arbeide samfunnsrettet og politisk for miljø- og klimasaken ved å engasjere seg i organisasjoner og politiske partier.
  - Oppfordre lokalpolitikere til å legge til rette for bærekraftig utvikling i nærmiljøet slik at det blir lettere å leve miljøvennlig.
  - Bevisstgjøre seg sitt handlingsrom: Finne ut hvor mye en kan bidra med i sin livssituasjon.
  - Støtte og oppfordre sine medmennesker til å ta aktive miljøvalg i sin hverdag.
- 5) Med utgangspunkt i vår økologiske tro vil UKM sende følgende uttalelse om klimameldingen til den norske regjeringen:

#### **Uttalelse til regjeringen fra Ungdommens kirkemøte 2007**

Som det kommer frem i Stortingsmelding 34(06/07), er global oppvarming som følge av menneskeskapte utslipp den største miljøutfordringen verdenssamfunnet står ovenfor.

Klimaendringen truer allerede utviklingen for millioner av verdens fattige, og dette vil bare øke i omfang dersom ikke rike land påtar seg store utslippsreduksjoner.

1. UKM er glad for at regjeringens klimamelding fokuserer på at Norge ønsker å være et foregangsland på miljø internasjonalt. Men skal vi være dette må vi først og fremst starte med oss selv, for på den måten å være et troverdig eksempel. Derfor er vi skuffet over hvor lite konkrete og forpliktende tiltakene i klimameldingen er. Vi har et ansvar som vi ikke kan kjøpe oss fri fra. Regjeringen må komme med konkrete garantier for at minst 2/3 av kuttene i klimauslippene tas nasjonalt.
2. Olje og gass er ingen fremtid. Vi som oljenasjon må ta et oppgjør med vår egen industri og rolle som rik oljeproducent. Vi må gå i front ved å satse på fornybar energi, videreutvikle og produsere utslippsfrie fremkomstmidler og bruke våre ressurser og muligheter på miljøfremmende forskning. Det holder ikke å tenke at fremtidens utslipp skal reduseres, vi må forhindre at de oppstår.
3. Pengene vi til nå har spart opp (Oljefondet) må investeres miljøvennlig og rettferdig. Det er et minimum av tilbakebetaling til jorda for de ressursene vi pumper opp og tjener penger på. Her har vi muligheten til å aktivt bidra til en bærekraftig utvikling.

UKM vil videre stille seg bak ungdomsorganisasjoner som Changemaker, ungdomspartiernes klimaforlik og miljøorganisasjonene i deres konkrete krav til klimameldingen. Dette er en felles dugnad. Vi som ungdommer stiller krav til dere i regjeringen og forventer at dere er modige nok til å ta de nødvendige beslutningene. Selv om disse oppleves upopulære nå, vil ettertiden takke oss. Det er viktig at regjeringen også stiller konkrete krav til oss som

enkeltpennesker og til Dnk som organisasjon: Sammen må vi starte nå, der vi er, for å skape en bedre verden.

38 stemmeberettigede.

Vedtatt mot en stemme.

